

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

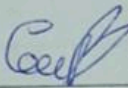
**Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра фіскального адміністрування**

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА (ДИПЛОМНА) РОБОТА

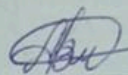
**на тему: «Вдосконалення адміністрування та механізму справляння податків на
доходи фізичних осіб в Україні»**

Здобувача вищої освіти II курсу,
групи ФМФА-21-1,
спеціальності 072 «Фінанси, банківська
справа та страхування»,
ОПП «Фіскальне адміністрування»
Науковий керівник

Синиця Владислав
В'ячеславович

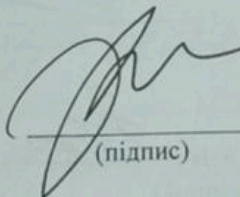

(підпис)

Тучак Тетяна
Володимирівна,
к.е.н., доцент

(підпис)

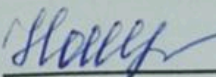
Керівник освітньо-професійної
Програми

Швабій
Костянтин
Іванович,
д.е.н., професор

(підпис)

Допущено до захисту за рішенням кафедри фіскального адміністрування
протокол від «20» 01 2023 № 10

Завідувач кафедри
фіскального адміністрування

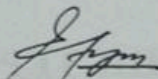

(підпис)

Іванишина О.С.,
к.е.н., доцент

Ірпінь – 2023

Реєстрація № 15 20.01.2023

(дата)

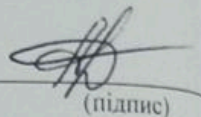
(підпис відповідальної особи)

Результати перевірки

до захисту
(до захисту, на доопрацювання)

20.01.2023

(дата)

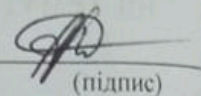

(підпис)

Результат захисту

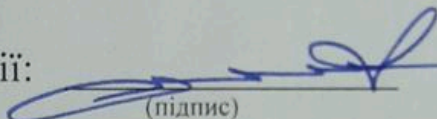
82/B/4
(оцінка)

08.02.2023

(дата)

(підпис)

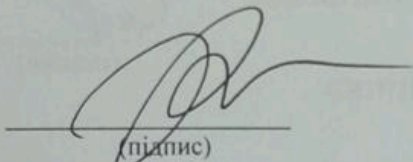
Голова комісії:

(підпис)

І.Л.Романов

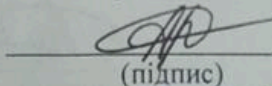
(ініціали, прізвище)

Члени комісії:

(підпис)

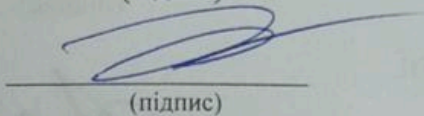
К.І. Швабій

(ініціали, прізвище)

(підпис)

Т.В. Тучак

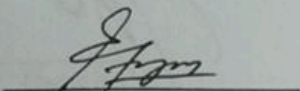
(ініціали, прізвище)

(підпис)

Ю.В.Панура

(ініціали, прізвище)

Секретар
комісії

М.В. Яруси

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії, членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ КЕРІВНИКОМ ТА РЕЦЕНЗЕНТОМ				
1. Зміст випускної роботи (якість теоретичного матеріалу, його зв'язок з практичним, вміння представляти матеріал в логічній послідовності, наявність висновків та пропозицій)	від 0 до 30	27		Гурак О.В. [підпис]
2. Дотримання вимог щодо оформлення	від 0 до 10	9		
3. Вчасне виконання роботи на всіх етапах у встановлені кафедрою терміни	від 0 до 5	5		
4. Рецензент	від 0 до 5	5		
РАЗОМ БАЛІВ*	від 0 до 50	46		
ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Доповідь	від 0 до 10	6		Романов І.А. Швабій К.І. Гурак О.В. Галуца Ю.В. Яремч М.В. [підписи]
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	3		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	21		
5. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	6		
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	36		
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	82		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підписи)
82	B	4 (добре)	08.02.2023	Романов І.А. Швабій К.І. Гурак О.В. Галуца Ю.В. Яремч М.В. [підписи]

ПРАВИЛА ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНОК ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЕКТС

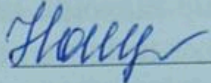
Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	3 (задовільно)
60-69	D	
50-59	E	
35-49	FX	2 (незадовільно)

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра фіскального адміністрування
Спеціальність 072 «Фіскальне адміністрування»

Затверджую

В.о. завідувача кафедри

 Іванишина О.С.

« 01 » 02 2022

**Завдання на випускню кваліфікаційну (дипломну) роботу
здобувачу вищої освіти
Синиця Владислав В'ячеславович**

1. Тема випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи

«Вдосконалення адміністрування та механізму справляння податків на доходи фізичних осіб в Україні»

2. Затверджена наказом ректора від 25.10.2022 № 1070

3. Строк здачі закінченої роботи - 24.01.2023

4. Цільова установка дослідження питань щодо вдосконалення адміністрування та механізму справляння податків на доходи фізичних осіб в Україні.

Метою дипломної роботи є формування пропозицій щодо вдосконалення адміністрування та механізму справляння податків на доходи фізичних осіб в Україні в контексті повоєнного соціально-економічного розвитку України.

Об'єктом дослідження дипломної роботи є: соціально-економічні відносини, що виникають між державою та платниками податків у процесі оподаткування доходів фізичних осіб в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні вдосконалення адміністрування та механізму справляння податків на доходи фізичних осіб в Україні.

Вихідні дані до роботи сучасні наукові праці українських, зарубіжних

науковців, статті в періодичних виданнях з проблематики.

5. Перелік графічного матеріалу – 14 таблиць, 10 рисунків.

6. Зміст випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи (перелік питань кожним розділом)

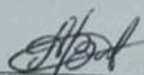
1. Механізм податкового адміністрування та справляння податків на доходи фізичних осіб.
2. Фіскальні ризики, пов'язані із оподаткуванням доходів фізичних осіб в Україні.
3. Аналіз стейкхолдерів в адмініструванні податків на доходи фізичних осіб.
4. Цілі ефективного оподаткування доходів фізичних осіб як справедливих регуляторів соціально-економічного розвитку країни.
5. Оцінка адміністрування податків на доходи фізичних осіб.
6. Європейський досвід вдосконалення справляння податків на доходи фізичних осіб.
7. Ключові недоліки механізму оподаткування доходів фізичних осіб в Україні.
8. Напрями вдосконалення адміністрування податків на доходи фізичних осіб.

7. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1.	Вибір теми дипломної роботи та написання заяви на її затвердження	25.01.22	25.01.22
2.	Отримання завдання наукового керівника для виконання дипломної роботи	02.02.22	02.02.22
3.	Узгодження плану дипломної роботи з керівником	18.02.22	18.02.22
4.	Підготовка I розділу дипломної роботи та подання її керівнику	15.04.22	15.04.22
5.	Підготовка II розділу дипломної роботи та подання її керівнику	14.06.22	14.06.22
6.	Підготовка III розділу дипломної роботи та подання її керівнику	21.11.22	21.11.22
7.	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень наукового керівника	14.12.22	14.12.22
8.	Отримання відгуку наукового керівника	24.01.23	24.01.23
9.	Перевірка роботи в системі антиплагіат	14.12.22	14.12.22
10.	Отримання зовнішньої рецензії	27.01.23	27.01.23
11.	Отримання допуску зав.кафедри до захисту	31.01.23	31.01.23
12.	Попередній захист роботи	27-28.12.22	27-28.12.22
13.	Захист дипломної роботи	07-08.02.23	07-08.02.23

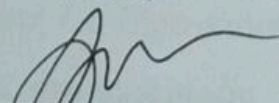
Дата видачі завдання « 02 » лютого 2022

8. Керівник випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи

(підпис)

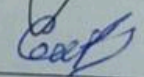
Тучак Т. В.
(прізвище, ініціали)

10. Керівник освітньо-професійної програми

(підпис)

Швабій К.І.
(прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти

(підпис)

Синиця В.В.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ.....	7
ВСТУП.....	8
1. МЕХАНІЗМ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ТА СПРАВЛЯННЯ ПОДАТКІВ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ	11
2. ФІСКАЛЬНІ РИЗИКИ, ПОВ’ЯЗАНІ ІЗ ОПОДАТКУВАННЯМ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ.....	18
3. АНАЛІЗ СТЕЙКХОЛДЕРІВ В АДМІНІСТРУВАННІ ПОДАТКІВ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ	28
4. ЦІЛІ ЕФЕКТИВНОГО ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ЯК СПРАВЕДЛИВОГО РЕГУЛЯТОРА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ	32
5. ОЦІНКА АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ	36
6. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ВДОСКОНАЛЕННЯ СПРАВЛЯННЯ ПОДАТКІВ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ	44
7. КЛЮЧОВІ НЕДОЛІКИ МЕХАНІЗМУ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ.....	52
8. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ	56
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	75
ДОДАТКИ	6

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ

ВЗ – військовий збір;

ДПС України – Державна податкова служба України;

ДРФО – Державний реєстр фізичних осіб;

ЄСВ – єдиний соціальний внесок;

ІКТ – інформаційно-комунікативні технології;

НМДФО – неоподатковуваний мінімум доходів фізичних осіб;

ПДФО – податок на доходи фізичних осіб;

ПКУ – Податковий кодекс України;

ПФУ – Пенсійний фонд України.

ВСТУП

Актуальність теми. Проблематика системи оподаткування доходів фізичних осіб охоплює надзвичайно широке коло суспільно важливих питань, дослідження та дискусія щодо яких активізується в умовах соціально-економічного падіння розвитку України, зумовленого повномасштабним військовим вторгненням Російської Федерації. Українська держава перебуває саме на етапі переосмислення досягнутих результатів і вибору напрямів післявоєнної відбудови в умовах євроінтеграції, основними цілями якої мають стати: швидке відновлення економічної діяльності в країні та формування засад для довготривалого стійкого економічного зростання; підтримка процесу повернення українців на батьківщину, забезпечення їх реінтеграції та зайнятості в українській економіці.

Система оподаткування доходів фізичних осіб є фінансовим інструментом держави, який здатний впливати на реалізацію поставлених цілей. У цьому контексті мобілізація ресурсів вимагає амбітної фіскальної політики з одночасною концептуалізацією регулятивних ефектів щодо впливу на рівень добробуту різних верств населення, економічне зростання, продуктивність праці, офіційну зайнятість, безробіття, соціальні виплати, перерозподіл доходів, тіньову економіку, пропозицію праці, вибір місця проживання та людський капітал. Необхідність реалізації поставлених цілей зумовлює актуальність дослідження та потребує відповідного наукового обґрунтування нових ініціатив щодо вдосконалення оподаткування доходів фізичних осіб в Україні, зокрема податком на доходи фізичних осіб, військовим збором та єдиним соціальним внеском.

Стан і ступінь розробки проблеми в спеціальній літературі. Важливий внесок у дослідження проблеми оподаткування доходів фізичних осіб зробили О. Божанова та Л. Петрова [3], Л. Задорожня [13], І. Гнидюк [9], В. Кміть та А. Лазунда [16], О. Коломієць [17], Д. Марчак [19], А. Нікітішин [23], Л. Райнова [35], А. Тітомир [38], К. Швабій [39]. Проте, в сучасних умовах, коли надходження від оподаткування доходів фізичних осіб

стають визначальним джерелом формування бюджетних доходів, малодослідженими залишилися проблемні питання обґрунтування напрямів реформування механізму справляння та адміністрування податків з особистих доходів на засадах адекватної оцінки етапів його розвитку в умовах війни та післявоєнної відбудови.

Метою дипломної роботи є формування пропозицій щодо вдосконалення адміністрування та механізму справляння податків на доходи фізичних осіб в Україні в контексті повоєнного соціально-економічного розвитку України.

Основними завданнями дипломної роботи є:

- розкрити механізм податкового адміністрування та справляння податків на доходи фізичних осіб;
- визначити фіскальні ризики, пов’язані із оподаткуванням доходів фізичних осіб в Україні;
- проаналізувати стейкхолдерів в адмініструванні податків на доходи фізичних осіб;
- дослідити цілі ефективного оподаткування доходів фізичних осіб як справедливого регулятора соціально-економічного розвитку країни;
- оцінити адміністрування податків на доходи фізичних осіб;
- розглянути європейський досвід вдосконалення справляння податків на доходи фізичних осіб;
- визначити недоліки механізму оподаткування доходів фізичних осіб в Україні;
- розробити напрями вдосконалення адміністрування податків на доходи фізичних осіб в Україні.

Об’єкт дослідження є соціально-економічні відносини, що виникають між державою та платниками податків у процесі оподаткування доходів фізичних осіб в Україні

Базою дослідження є Головне управління ДПС у м. Києві.

Предмет дослідження є теоретичні та практичні вдосконалення адміністрування та механізму справляння податків на доходи фізичних осіб в Україні.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань у дипломній роботі було використано загальнонаукові методи та прийоми аналізу. Зокрема, це методи наукової абстракції, системний та структурний (для визначення ролі і місця податків на доходи фізичних осіб в системі фінансових відносин як важливого інструменту державного регулювання економіки); методи наукового узагальнення, аналізу та порівняння (при аналізі зарубіжних і вітчизняної практик оподаткування доходів фізичних осіб, регулятивної та фіскальної ефективності податку на доходи фізичних осіб, єдиного соціального внеску та військового збору в Україні), статистичні методи (при дослідженні тенденцій оподаткування доходів фізичних осіб), а також фіскально-соціологічний метод (при здійсненні міжнародних порівнянь).

Практичне значення одержаних результатів спрямоване на підтримку органів державної влади при підготовці проєктів змін і доповнень до податкового законодавства щодо вдосконалення механізму справляння та адміністрування податків на доходи фізичних осіб в контексті повоєнного соціально-економічного розвитку України.

Апробація результатів дипломної роботи. Окремі положення роботи апробовані автором в Інтернет-конференції «Фіскальна політика: досягнення, інновації та перспективи розвитку» (м. Ірпінь, 20 жовтня 2022 р.) з публікацією на тему «Вдосконалення оподаткування доходів фізичних осіб в Україні в умовах воєнного часу».

1. МЕХАНІЗМ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ТА СПРАВЛЯННЯ ПОДАТКІВ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Система оподаткування в цілому та доходів населення зокрема мають фундаментальне значення для сталого розвитку країни, адже підтримують основні функції ефективної держави і визначають контекст економічного зростання. Тому суттєву роль відіграє структура податкової системи, яка реалізується в наборі податкових інструментів, співвідношенні елементів податку та форм податкового адміністрування, які безпосередньо впливають на динаміку результатів оподаткування.

Соціально-економічну сутність оподаткування доходів фізичних осіб можливо розкрити, на нашу думку, через послідовний розгляд низки питань: поняттєво-термінологічних ознак; з'ясування функціональної ролі, характеру, фіскальних і регулятивних ефектів; інституційно-організаційних особливостей адміністрування податків на доходи фізичних осіб.

Для подальшого належного розуміння предмету дослідження видається доцільним означення поняття «система оподаткування доходів фізичних осіб». В Україні вона схематично може бути представлена наступним чином (рис. 1).

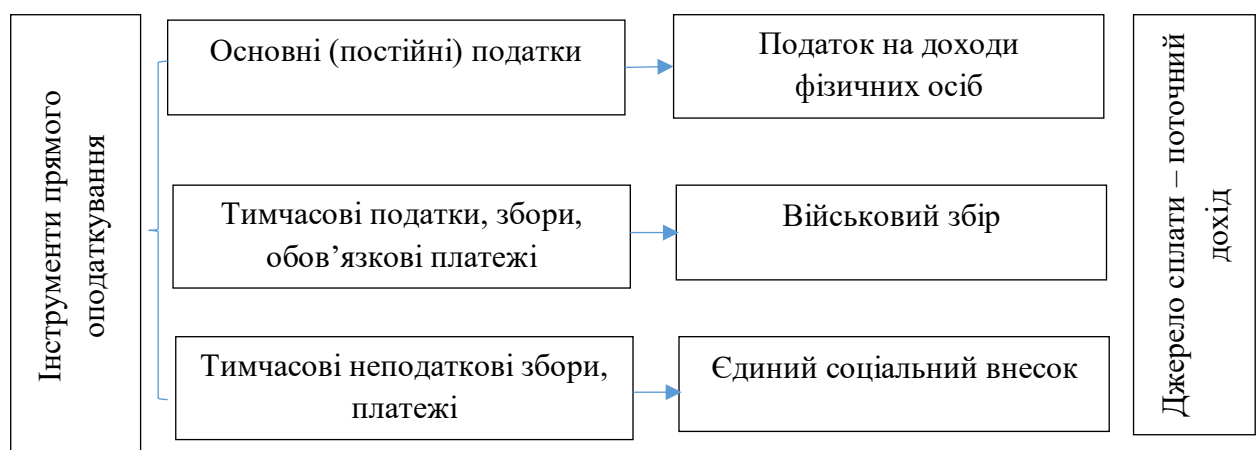

Рис. 1. Система оподаткування доходів фізичних осіб в Україні*

**Джерело: складено автором.*

З огляду на об'єкт оподаткування, до такої системи належить зараховувати податок на доходи фізичних осіб (при загальній системі оподаткування), тимчасові платежів, збори податкового та неподаткового характеру, які мають спільний об'єкт оподаткування, – в умовах України, це військовий збір та єдиний соціальний внесок. Незважаючи на те, що єдиний соціальний внесок відповідно до чинного законодавства не є податком, в цілях об'єктивного визначення фіскального навантаження на дохід фізичних осіб доцільно розглядати його як частину системи оподаткування доходів фізичних осіб. Отже, з точки зору фіскального та регулятивного впливу на доходи населення в роботі головний акцент зроблено саме на податку на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО), військовому зборі (далі – ВЗ) та єдиному соціальному внеску (далі – ЄСВ).

Відповідно до розділу IV «Податок на доходи фізичних осіб» Податкового кодексу України (далі – ПКУ) під податком на доходи фізичних осіб розуміють загальнодержавний податок, що стягується з доходів фізичних осіб (громадян – резидентів) і нерезидентів, які отримують доходи з джерел їх походження в Україні.

Військовий збір – по-суті, це обов'язковий платіж, який тимчасово ввели на фінансування потреб Збройних сил України (ЗСУ), СБУ під час проведення АТО/ООС у зв'язку з російською агресією на території України. Стягується військовий збір на основі п. 161 підрозд. 10 Перехідних положень ПКУ. Про тимчасовість військового збору свідчить той факт, що він так і не був введений до переліку загальнодержавних та місцевих податків і зборів, який містить ст. 9 і ст. 10 ПКУ. При нарахуванні військовий збір майже завжди нерозривно пов'язаний з ПДФО. Військовий збір навіть немає окремого податкового звіту та декларується в об'єднаному податковому розрахунку разом з ПДФО та ЄСВ. Крім того, що даний збір у переважній більшості випадків сплачується у нерозривному тандемі з ПДФО: якщо сплачується ПДФО, то сплачується й військовий збір [7]. При цьому, надходження військового збору відповідно до частини другої ст. 29 Бюджетного кодексу України [5] зараховуються до

загального фонду і спрямовуються на здійснення видатків згідно бюджетних призначень, встановлених законом України «Про Державний бюджет України».

Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (ЄСВ) – консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування (соціальні гарантії на випадок безробіття, нещасних випадків чи професійних захворювань, пенсійне забезпечення та інші виплати). Регулювання даного платежу здійснюється Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (далі – Закон України № 2464-VI) [29]. Основна ставка ЄСВ у 2022 р. залишатиметься без змін, на рівні 22%. Ця цифра є незмінною із 2016 р., коли ставка єдиного соціального внеску знизилася. Детальна інформація про ставки ЄСВ зазначена у додатку А.

Механізм реалізації оподаткування доходів фізичних осіб представлено як сукупність організаційно-правових норм, принципів, методів і форм, суб'єктів і об'єктів державного регулювання податкових відносин через систему різноманітних інструментів з метою забезпечення задоволення інтересів різних соціальних груп та регулювання соціально-економічних процесів в країні. Разом з податковою політикою механізм реалізації оподаткування відображає суб'єктивну діяльність держави, що пов'язана з оподаткуванням доходів фізичних осіб як з економічною категорією. Тому його роль полягає в забезпеченні функцій податку, які висвітлюють їх сутність у минулому і теперішньому часі та фактично визначають напрямок теоретичного конструювання та практичного використання цього механізму перерозподілу суспільних доходів у майбутньому [21, с. 25]. Зважаючи на це, механізм оподаткування доходів фізичних осіб представляє собою сукупність

елементів податкового регулювання особистих доходів та податкових важелів прямого та опосередкованого впливу на процес вилучення частини доходів до бюджету (рис. 2) [40].

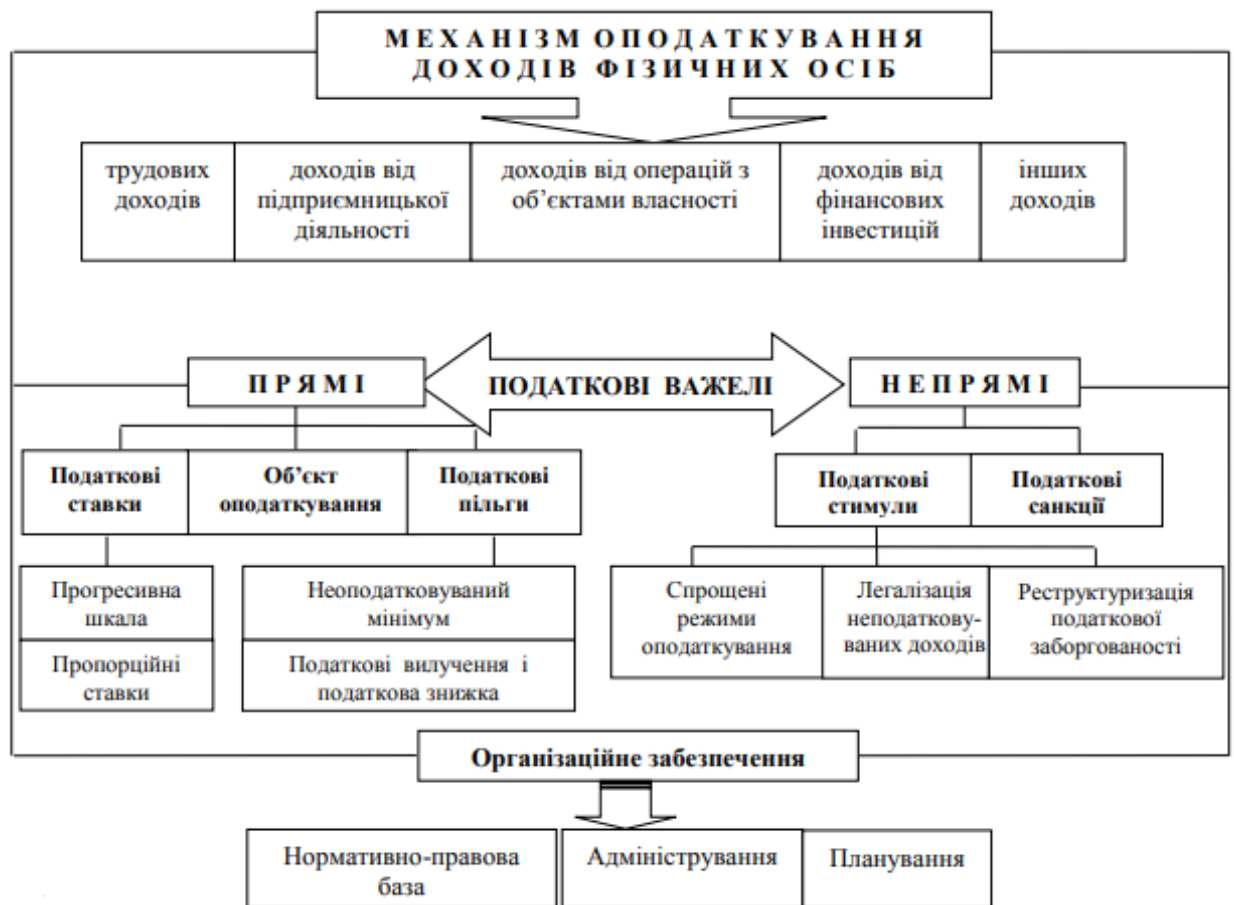

Рис. 2. Складові елементи механізму оподаткування доходів фізичних осіб [40]

Його складовими елементами є механізми оподаткування кожного виду доходів, справляння податків з яких передбачено законодавством: заробітної плати, від підприємницької діяльності, від операцій з об'єктами власності, фінансових інвестицій тощо. За напрямом дії податкові важелі можна поділити на прямі та непрямі. Від дії важелів прямого впливу на процес оподаткування доходів фізичних осіб безпосередньо залежить величина податкового зобов'язання платника. Повнота і достовірність визначення об'єкту оподаткування визначає розмір податкової бази, величина ставки податку – розмір податкового стягнення, а наявність пільг – можливість зменшення

оподатковуваного доходу. Більш детально основні елементи механізму нарахування і стягнення податку на доходи фізичних осіб наведено в додатку Б.

Завдяки адмініструванню податків, зборів (обов'язкових платежів) достатньою мірою забезпечується дієвість та функціонування системи оподаткування доходів фізичних осіб, яка, у свою чергу є складовою податкової системи держави. Це можна підтвердити, посилаючись на визначення вітчизняного вченого В. М. Мельника, у наукових працях якого виокремлено підсистему адміністрування податків, але в складі цілої податкової системи [21]. Адміністрування податків на доходи фізичних осіб розглядається як управлінська діяльність органів державної податкової служби в межах, установлених чинним законодавством. Тобто, держава через відповідні органи вступає у відносини з суб'єктами господарювання з приводу оплати останніми податків і зборів. Механізм, за допомогою якого здійснюється адміністрування податків, зборів (обов'язкових платежів) включає в себе цілі, функції, принципи, методи управління процесом справляння податків і зборів [1].

Функції податків і платежів на доходи взаємопов'язані і проявляються у комплексі, так як окремо вони не можуть реалізовуватися в повній мірі, а паритет функцій сприяє ефективності всієї податкової системи. Виходячи із аналізу змісту податкових відносин, з'ясовано, що однією з основних функцій інституту оподаткування доходів фізичних осіб є фіскальна, яка полягає в своєчасному наповненні доходами бюджету країни. Дослідження наукових праць різних вчених з теорії оподаткування [23] було визначено, що поряд із фіскальною функцією за податком на доходи фізичних осіб закріплена та використовується економічно-соціальна або регулятивна функція. Оскільки такий податок може впливати на економічне зростання, продуктивність праці, офіційну зайнятість, безробіття, соціальні виплати, перерозподіл доходів, тіньову економіку, пропозицію праці, вибір місця проживання, людський капітал, зменшення нерівності та інфляцію [13]. Отже, стратегічними

завданнями механізму оподаткування доходів фізичних осіб є реалізація фінансового і регулюючого потенціалу особистого прибуткового оподаткування, що стане можливим за умови обґрунтованого вибору податкового інструментарію

Зважаючи на це, все більшої актуальності набувають методичні підходи до оцінки ефектів оподаткування. Це дозволяє впливати на платників податків, уникаючи кризових станів. Поведінка суб'єктів оподаткування може змінюватися з огляду на політичні, економічні соціальні та інші причини. Зокрема, політичні причини проявляються у змінах чи реформуванні податкового законодавства із введенням нових податків або зміні їх дизайну. При цьому в контексті регулятивної ефективності достатньо самостійним і важливим є традиційний елемент податку, який в українському законодавстві також відокремлений від інших елементів, – податкові пільги (їх введення/відміна) (рис. 3). Це стимулює деяких осіб змінювати свою економічну поведінку. Направлені такі дії на мінімізацію негативного впливу або ж уникнення складного перехідного періоду.

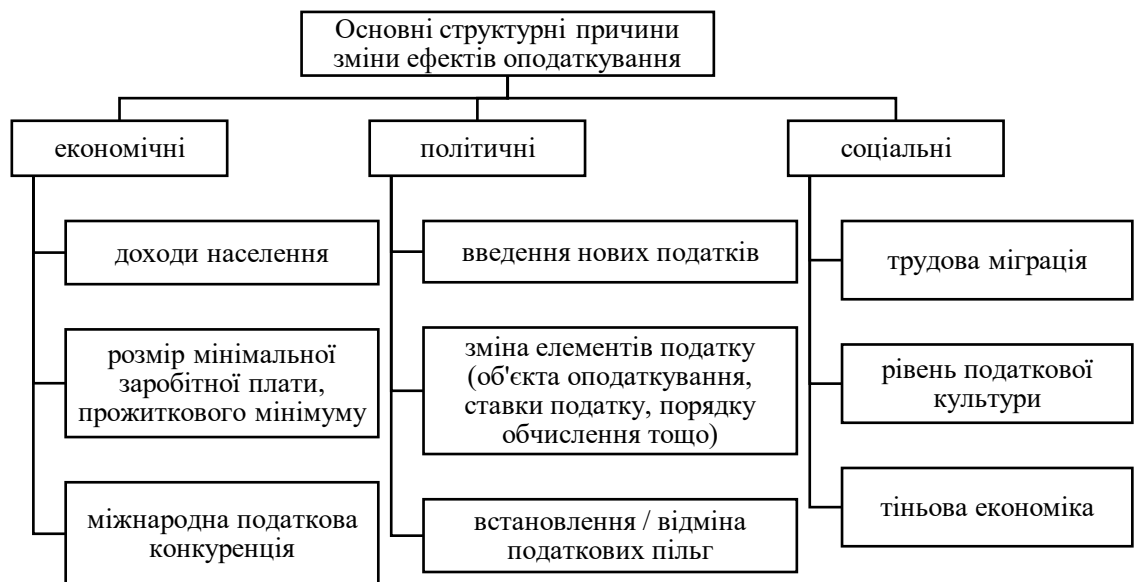

Рис. 3. Основні структурні причини зміни ефектів оподаткування [13]

Вітчизняна система оподаткування доходів фізичних осіб за роки незалежності зазнала суттєвих змін, внаслідок чого сьогодні, за багатьма загальними ознаками, вона в цілому відповідає аналогічним системам

провідних країн світу. Водночас у внутрішній структурі механізму оподаткування доходів населення все ще мають місце значні диспропорції, усунення яких залишається нагальним. Зокрема, сучасні трансформаційні процеси економіки України значно вплинули на зміну податкового механізму державного регулювання доходів населення в Україні, який з одного боку змінився в сторону спрощення ряду адміністративних процедур, а з іншого – підвищив фіскальний тиск на доходи населення (зростання основної ставки податку на доходи фізичних осіб від заробітної плати, розширення бази оподаткування). Наслідки реформування вітчизняної системи оподаткування доходів фізичних осіб і сьогодні виявляються вкрай суперечливими. Незадовільним можна вважати рівень виконання тих основних завдань, що ставились напередодні запровадження такої реформи, передусім, це створення умов для легалізації та зростання доходів населення, підвищення ділової активності. Низький рівень доходів значної частини населення, нерівномірний розподіл податкового навантаження на різні категорії фізичних осіб в контексті їх платоспроможності, повільні темпи детінізації доходів, широкі можливості для ухилення від оподаткування в одержувачів доходів, відмінних від заробітної плати, через недоліки в законодавстві, негативно позначаються як на фіскальній ефективності, так і справедливості оподаткування доходів фізичних осіб та потребують вжиття подальших заходів щодо його реформування. Зазначені проблеми залишаються невирішеними і нині, ускладнюючись через поглиблення кризових явищ в економіці країни у зв'язку з воєнними подіями, зумовленими військовою агресією росії.

Отже, державне регулювання доходів населення є невід'ємною частиною економічної та соціальної політики будь-якої сучасної країни, пріоритетом політики доходів якої є наповнення дохідної частини бюджету та підвищення добробуту громадян шляхом коригування складових податкового механізму. Основною метою державного регулювання доходів на рівні домогосподарств є справедливий перерозподіл доходів, який би сприяв зниженню нерівності, диференціації та був соціально справедливим й економічно обґрунтованим.

При цьому, надважливим завданням є не врегулювання нормативних суперечностей, а побудова моделі оподаткування, яка б знаходила позитивний відгук зі сторони платників податку, що відображатиметься у добровільності його сплати. Досягнення поставленої цілі реалізується шляхом науково обґрунтованого і належним чином організованого застосування прийомів, механізмів, принципів, форм і методичних процедур у сфері оподаткування.

2. ФІСКАЛЬНІ РИЗИКИ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ОПОДАТКУВАННЯМ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

В умовах трансформаційних процесів в Україні проблема оподаткування доходів фізичних осіб набуває особливої актуальності, що зумовлено його фінансовим та регулятивним значенням. Податки на доходи фізичних осіб є бюджетоутворюючими та відіграють значну роль у перерозподілі доходів громадян та забезпеченні достатності бюджету. Поряд з цим, системи оподаткування доходів фізичних осіб має можливість впливати на рівень доходів і накопичень громадян, тобто виступає соціальним регулятором. Однак, в умовах війни скорочення обсягів надходжень податків та платежів до бюджету, в т.ч. від оподаткування фізичних осіб, та невідкладні потреби у покритті значних поточних витрат країни створюють значні фінансові ризики державного бюджету – призводять до зростання дефіциту державного бюджету та державного боргу.

Фінансовий потенціал системи оподаткування доходів фізичних осіб залежить, передусім, від механізму справляння податків, зокрема величини податкової бази та податкових ставок, а також ступеня їх раціонального встановлення. У довгостроковій перспективі до зазначених чинників додається ступінь збереження податкоспроможності платників, оскільки в умовах воєнного стану її виснаження негативно впливає на надходження бюджету. Реалізація фінансового потенціалу системи оподаткування доходів фізичних осіб також значною мірою залежить від зовнішніх факторів,

зокрема, стану податкового законодавства, макроекономічної ситуації в країні, системи податкового адміністрування тощо.

В контексті дослідження зміст фіскального значення податків на доходи фізичних осіб ми розглядатимемо на макроекономічному рівні через показники динаміки надходження таких податків і платежів, частки доходів у Зведеному бюджеті України та податкових надходженнях, на мезо- та макрорівні – через показники питомої ваги ПДФО у структурі доходів державного бюджету та місцевих бюджетів України відповідно.

З таблиці 1 можна побачити, що упродовж 2017–2021 рр. надходження від податків та зборів на доходи фізичних осіб до Зведеного бюджету України мали тенденцію до зростання в абсолютних показниках. Проте, останніми роками темпи їх росту був меншим порівняно з темпами росу загальних податкових надходжень та доходів Зведеного бюджету. Так, темп росту податку на доходи фізичних осіб та військового збору скоротився з 123,8 % в 2017 р. до 118,4 % та 119,7 % відповідно в 2021 р.

Таблиця 1

Динаміка надходжень ПДФО та ВЗ до Зведеного бюджету України та темпи їх зростання в порівнянні з іншими податковими доходами упродовж 2017–2021 рр.*

Показники	Роки				
	2017	2018	2019	2020	2021
Доходи Зведеного бюджету, млрд грн, у т.ч.:	1017,0	1184,3	1289,8	1376,7	1662,2
<i>темп росту, %</i>	-	119,1	108,9	106,7	120,7
Податкові надходження, млрд грн, у т.ч.:	828,2	986,3	1070,3	1136,7	1453,8
<i>темп росту, %</i>	-	119,1	108,5	106,2	127,9
Податок на доходи фізичних осіб, млрд грн	170,6	211,2	253,1	271,2	321,2
<i>темп росту, %</i>	-	123,8	119,8	107,2	118,4
Військовий збір, млрд грн	15,1	18,7	22,4	23,9	28,6
<i>темп росту, %</i>	-	123,8	119,8	106,7	119,7

**Джерело: складено автором за даними Міністерства фінансів України та [10].*

Фіскальна компонента ПДФО та ВЗ у структурі доходів зведеного бюджету України характеризується динамізмом, зокрема, нерівномірними є темпи зростання надходжень податку та заробітної плати, як його основної бази для нарахування (табл. 2).

Таблиця 2

Темпи зростання заробітної плати населення та частка податків в загальних доходах населення упродовж 2017–2021 рр.*

Показники	2017	2018	2019	2020	2021
Доходи - всього, млрд грн, у т.ч.:	2 652,1	3 248,7	3 744,1	4 045,2	4 698,6
заробітна плата, млрд грн	1 209,1	1 529,4	1 758,6	1 832,3	2 133,6
Темп зростання заробітної плати, %	134,6	126,5	115,0	104,2	116,4
Поточні податки на доходи, майно тощо, млрд грн	200,0	248,5	295,8	314,0	377,1
Внески на соціальне страхування, млрд грн	2,4	2,9	3,9	3,9	5,3
Частка податків в загальних доходах населення, %	7,6	7,7	8,0	7,9	8,1

**Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України.*

У 2017 р. частка найманих працівників з оподатковуваним доходом менше 4 000 грн. становила 67,4 % при середній мінімальній заробітній платі (далі – МЗП) протягом цього періоду – 3 200 грн. (табл. 3). Тобто, чверть найманих працівників мала змогу отримати податкову соціальну пільгу. Зрозуміло, що тінізація доходів громадян і так звані зарплати в конвертах спричиняють прямі втрати бюджету та отримання неправомірних субсидій, і як результат – величезне податкове навантаження на офіційну заробітну плату.

Легалізації неофіційних заробітних плат мало сприяти зниження у 2016 р. ставки єдиного соціального внеску до 22 %, а також з 2017 р. підвищення МЗП. В результаті надходження ПДФО, що сплачуються із заробітних плат, у 2017 р., порівняно з попереднім роком, зросли на 43% і становили 139,74 млрд грн у зведеному бюджеті країни. Підвищення у 2017 р. МЗП вдвічі сприяло збільшенню доходів населення і відбулося покращення розподілу доходів. У 2019 р. частка найманих працівників, які офіційно працевлаштовані та мали доходи нижчі, ніж 3000 грн, становила 10,7%.

Таблиця 3

Розподіл населення за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів та рівень мінімальної заробітної плати упродовж 2017–2021 рр.*

Показники	2017	2018	2019	2020	2021
-----------	------	------	------	------	------

Мінімальна заробітна плата, грн	3200	3723	4173	4723-5000	6000
Розподіл населення (%) за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів у місяць, грн	-	-	-	-	-
до 3000,0 ³	36,6	20,9	10,7	8,3	4,5
3000,1–4000,0 ⁴	30,8	27,3	19,2	17,8	11,2
4000,1–5000,0 ⁵	17,8	22,8	20,6	21,6	15,8
5000,1–6000,0 ⁶	14,8	29,0	16,6	17,6	17,7
6000,1-7000,0	...	...	10,4	11,5	14,2
7000,1-8000,0	...	...	7,9	7,9	10,1
8000,1-9000,0	...	...	4,6	5,1	7,9
9000,1-10000,0	...	...	3,2	2,8	6,4
10000,1-11000,0	...	...	2,3	2,2	3,7
11000,1-12000,0	...	...	1,5	1,8	2,4
понад 12000,0	...	...	3,0	3,4	6,1

**Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України.*

Протягом наступних років в Україні податкове навантаження на трудові доходи усіх верств населення, особливо на рівні однієї МЗП, мало тенденцію до зростання. При цьому податкове навантаження на невисокі доходи громадян є більшим, ніж у багатьох країнах ЄС. Зростання ж надходжень бюджету від ПДФО без подальшого збільшення податкового навантаження можливе лише за рахунок підвищення якості податкового адміністрування, результатом чого має бути детінізація заробітних плат.

Через карантинні обмеження, зумовлені пандемією COVID-19, починаючи з березня 2020 р., частина підприємств зупинила або обмежила свою діяльність, відповідно зменшилася зайнятість та розміри заробітних плат, що в свою чергу вплинуло на збільшення кількості податкових соціальних пільг та зменшення надходжень ПДФО [11]. Основними факторами, які впливали на зростання абсолютних надходжень ПДФО, стало підвищення з 1 вересня 2020 р. мінімальної заробітної плати до 5000 грн з 4723 грн та виплати доплат до заробітної плати медичним працівникам, які здійснювались відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 22.07.2020 № 623 [26]. Відповідно до цього, за підсумками 2020 р. надходження ПДФО зросли на 7,1% при зростанні середньомісячної

заробітної плати на 10,4 %, із них у промисловості – на 8,2 %. При цьому, за даними Державної служби статистики України середньооблікова чисельність штатних працівників за 2020 р. знизилась порівняно з попереднім роком на 1,3 % [11].

За фіскальною значимістю податок на доходи фізичних осіб займає значну роль у формуванні дохідної частини Зведеного бюджету та загальних податкових надходжень. У середньому упродовж 2017–2021 рр. його частка у вказаних показниках складає 18,6 % та 22,3 % відповідно (рис. 4). Частка військового збору, як додаткового джерела фінансування і підтримки української армії, становить в середньому за період дослідження 1,7 % доходів Зведеного бюджету та 2,0 % загальних податкових надходжень.

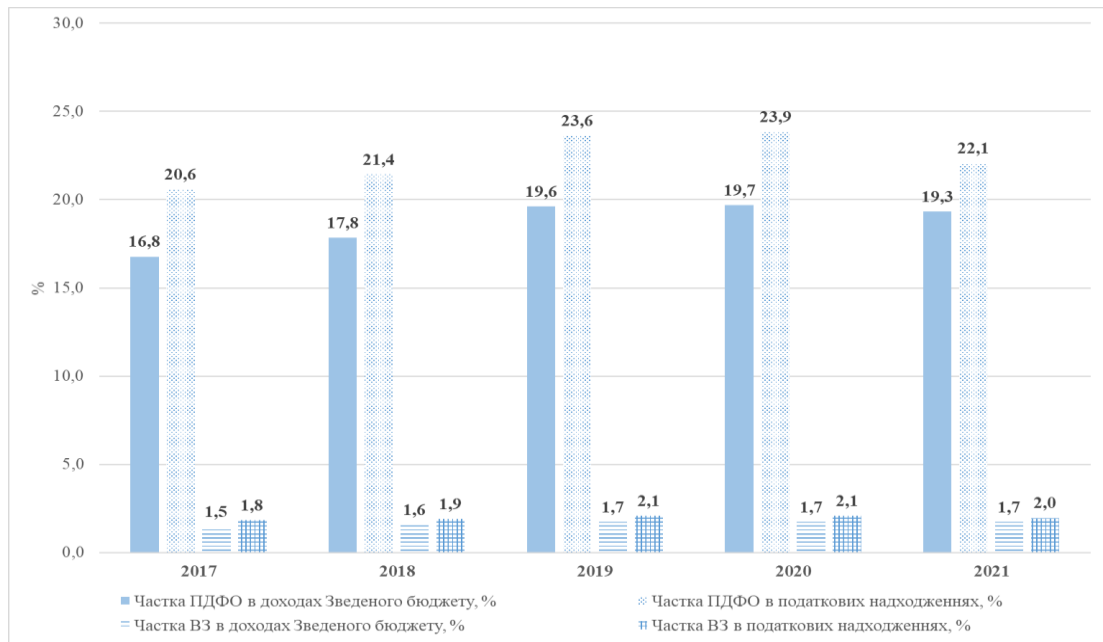

Рис. 4. Частка ПДФО та ВЗ в доходах Зведеного бюджету України та податкових надходженнях упродовж 2017–2021 рр.*

**Джерело: складено автором за даними Міністерства фінансів України та [10].*

Оподаткування доходів від праці за наймом залишається визначальним у забезпеченні щорічно запланованого рівня надходжень податку. Зокрема, в 2017–2021 рр. стягнення ПДФО з доходів у вигляді зарплати забезпечувало в середньому 76,4 % загальної суми надходжень податку (частка податку з інших джерел доходів, відмінних від зарплати складала 23,6 %) (табл. 4).

Структура податків і зборів на доходи фізичних осіб за видами доходу в Україні у 2015–2020 рр.

Показники	2017	2018	2019	2020	2021
Податки і збори з доходів фізичних осіб, у т. ч.:	100	100	100	100	100
ПДФО сплачується податковими агентами з заробітної плати платника податку	75,3	76,2	77,3	78	75,1
ПДФО, що сплачується податковими агентами з доходів платника податку, крім заробітної плати	6,2	6,3	6,4	6	6,4
ПДФО на грошові виплати, грошові винагороди та інші виплати, отримані військовослужбовцями	5,2	5,1	5	5,1	5,3
ПДФО сплачується фізичними особами за результатами декларування	2	2	2,1	2,4	2,2
Податок на доходи фізичних осіб з доходів у вигляді відсотків	3,2	2,3	1	0,5	2,3
ПДФО з інших доходів	0,2	0,3	-	-	0,6
Військовий збір	8,1	8,1	8,2	8	8,1

**Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України.*

Також варто відмітити, що реформа міжбюджетних відносин в Україні зробила певні зміни щодо зарахування даного податку. ПДФО є загальнодержавним податком та основним елементом фінансової бази органів місцевого самоврядування, а також виступає регулятивним інструментом трансфертної політики в Україні. Діючий порядок розподілу ПДФО до бюджету зображено на рис. 5. Відповідно до ст. 64 Бюджетного кодексу України [5] ПДФО, який сплачується податковим агентом – юридичною особою (її філією, відділенням, іншим відокремленим підрозділом) чи представництвом нерезидента – юридичної особи, зараховується до відповідного бюджету за їх місцезнаходженням (розташуванням) в обсягах податку, нарахованого на доходи, що виплачуються фізичній особі.

Рис. 5. Нормативи розподілу між бюджетами податку на доходи фізичних осіб [11]

При цьому надходження військового збору зараховуються не на потребу Збройних Сил напряму, а до загального державного бюджету. Надходження військового збору відповідно до частини другої статті 29 Бюджетного кодексу України [5] зараховуються до загального фонду і спрямовуються на здійснення видатків згідно бюджетних призначень, встановлених законом України «Про Державний бюджет України» на відповідний рік [10].

Отже, з рис. 6 можна побачити, що податок на доходів фізичних осіб займає лівову частку у загальних доходах місцевих бюджетів, а його рівень у середньому складає 60 %.

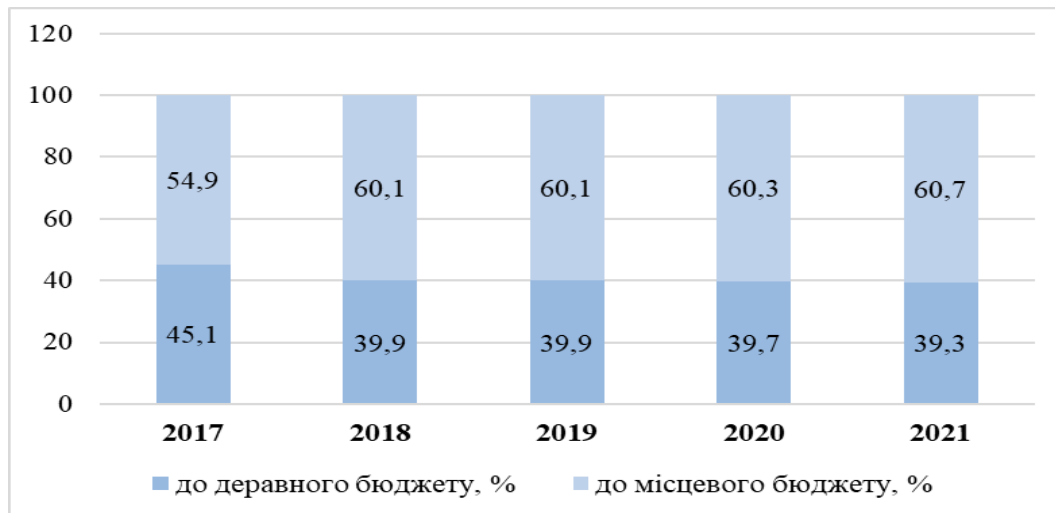

Рис. 6. Динаміка міжбюджетного розподілу податків і зборів з доходів фізичних осіб*

**Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України.*

Тим не менше, основним фактором низької фінансової ефективності є тінізація доходів громадян, яка не дає змоги розподіляти і перерозподіляти доходи різних соціальних верств. Наступною проблемою є вплив робочої сили у важливих для країни сферах. Зокрема, за даними ООН, за межами України знаходяться 6,2 млн. українців, з яких 40% – жінки, 50% – діти, 10% – чоловіки переважно старші 60 років. 77% дорослих мігрантів мають вищу або спеціальну професійну освіту, вони затребувані в Україні. За оцінками

Конфедерації роботодавців України, обсяг сплачуваних податків з середньої заробітної плати у 14,5 тис грн за рік перевищує 29 тис. грн. Таким чином, обсяг сплачених податків жінками-мігрантами за рік може сягати понад 70 млрд грн, з них в місцеві бюджети – 40 млрд грн. [22].

З 26 серпня вимушені переселенці, які виїхали з України після 24 лютого (183 дні тому), можуть автоматично отримати статус податкових резидентів країн, в яких вони знаходяться. Внаслідок цього податки з їх доходів, отриманих в Україні, будуть спрямовуватись в бюджети країн перебування, а не в бюджети України. У цьому випадку надходження на державному та місцевому рівнях у 2023 році можуть суттєво скоротитись. Якщо, у 2020 р. державний та місцевий бюджети України отримали від податку з доходів фізичних осіб та військового збору 295,1 млрд. грн. Таким чином, потенційні втрати можуть складати близько 23 % надходжень від цього податку. Це може суттєво уповільнити відновлення зруйнованої інфраструктури, яке фінансується переважно з місцевих бюджетів.

Нині на державному та міждержавному рівнях питання оподаткування доходів громадян України, які вимушено живуть за межами своєї країни, залишається неврегульованим. Це створює значні фіскальні ризики для бюджету України, а українських громадян позбавляє права сплачувати податки в своїй країні. Крім того, податки на доходи фізичних осіб в переважній більшості європейських країн вищі, ніж у національному законодавстві, що також створює додаткове навантаження на бюджети сімей за кордоном в кризових умовах [22]. Отже, нагальним питанням уряду залишається врегулювання питання сплати податків громадянами України, які знаходяться за кордоном. Зокрема, воєнних умовах українські переселенці за кордоном повинні мати право декларувати доходи та сплачувати податки в Україні, уникаючи подвійного оподаткування, не порушуючи норм міжнародного та європейського права.

Зважаючи на те, що доходи бюджету недостатні для ефективного фінансування всіх потреб, у першу чергу воєнних. Саме тому Уряд змушений

шукати додаткові джерела наповнення казни. Однією із таких ініціатив уряду, яка в подальшому не набула підтримки, було підвищення ставки військового збору із 1,5 % до 3 % [34]. Це зумовлене необхідністю компенсації втрат надходжень від збору через зростання безробіття в період війни. Підтримуємо думку експертів, що підвищення військового збору на 1,5 %, ймовірно, не призвело б до погіршення суспільних настроїв, оскільки усвідомлення громадянами необхідності підтримки армії є надзвичайно високим, але такі заходи можуть створити додаткове податкове навантаження на суб'єктів господарювання. Особливо враховуючи, що із поточними ставками надходження від ПДФО та військового збору за квітень 2022 р. були на 19 % нижчими від довоєнного показника (рис. 7), а постійне місце роботи за опитуваннями втратили біля 25-30 % людей [20].

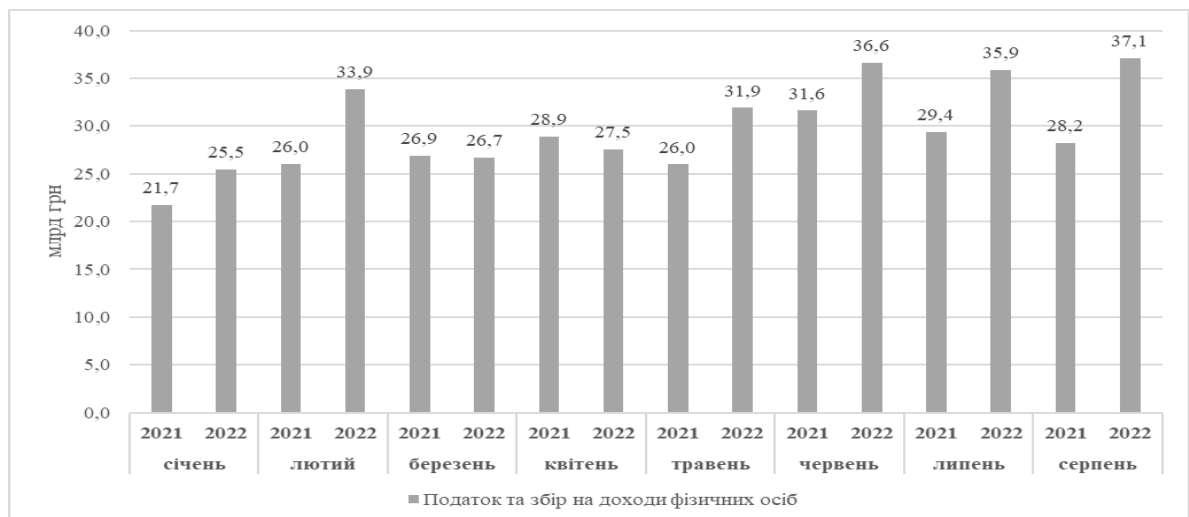

Рис. 7. Динаміка щомісячних надходжень податків та зборів з доходів фізичних осіб упродовж 2021–2022 рр.*

**Джерело: складено автором за даними Міністерства фінансів України.*

Поряд з податками та зборами на доходи фізичних осіб важливим інструментом забезпечення фінансової стійкості та реалізації соціальної політики України виступає єдиний соціальний внесок. Надходження від даного платежу упродовж 2017–9 міс. 2022 рр. мали тенденцію до зростання (рис. 8) завдяки підвищенню середньої заробітної плати. У 2021 р. було сплачено 349 млрд грн ЄСВ (в середньому 29,1 млрд грн на місяць), а за перші

9 місяців 2022 р. ЄСВ уже надійшло 298,7 млрд грн або 86 % від минулорічного показника, що в середньому становить 33,2 млрд грн на місяць (що стало наслідком підвищення грошового забезпечення військових) [14].

Рис. 8. Динаміка надходжень ЄСВ у 2017 – 9 міс. 2022 рр., млрд грн [14]

Аналогічно, як із ситуацією ПДФО та ВЗ обсяг надходжень ЄСВ хронічно недостатній для проведення всіх соціальних видатків. Про це свідчить, наприклад, регулярне дотації Пенсійного фонду України (далі – ПФУ) з державного бюджету. Зокрема, за підсумками 2021 р. ці кошти були спрямовані на: 1) фінансове забезпечення виплати пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за пенсійними програмами, та покриття дефіциту коштів Пенсійного фонду; 2) надання допомоги застрахованим особам на період карантину, викликаного необхідністю протидії COVID-19; 3) завершення надання одноразової матеріальної допомоги застрахованим особам, які можуть втратити доходи у разі повної заборони сфери їхньої діяльності внаслідок посилення обмежувальних заходів. Вітчизняні експерти стверджують, що «з державного бюджету частково покривають розрив у бюджеті ПФУ, який виникає через вищі пенсії окремих категорій пенсіонерів, а також доплати до мінімального рівня пенсій. За 9 місяців 2022 р. ПФУ надано трансферт із держбюджету в обсязі 147 млрд грн, при

цьому власні доходи фонду становили 289 млрд грн. або 66,4 % його загальних доходів» [14].

Проведений аналіз фіскальних ризиків в системі оподаткування доходів фізичних осіб дозволяє констатувати про необхідність підвищення дієвості податкового адміністрування податків на доходи фізичних осіб та розробки ефективної моделі зниження податкового навантаження на оплату праці у післявоєнний період на основі запровадження простих та зрозумілих правил оподаткування. При цьому, в основу податкового законодавства має бути покладено принцип фіскальної ефективності, до ключових характеристик якого слід віднести: достатність доходів, мінімізація видатків на адміністрування; запобігання ухиленню від сплати, еластичність податкового механізму; рівномірний розподіл між різними соціальними групами платників.

3. АНАЛІЗ СТЕЙКХОЛДЕРІВ В АДМІНІСТРУВАННІ ПОДАТКІВ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Ключовим фактором успіху розвитку системи адміністрування та справляння податків на доходи фізичних осіб є спроможність побудувати взаємовигідні відносини з ключовими стейкхолдерами. Ефективне управління відносинами зі стейкхолдерами є однією з головних цілей управління системою оподаткування та однією з найважливіших задач формування податкової політики.

Невміння побудувати такі відносини призводить до втрати податкових надходжень, недофінансування процесів соціально-економічного розвитку, відсутності мотивації до легалізації доходів громадян, втрати доступу до ключових ресурсів, тиску з боку державних органів і суспільства. Саме тому, при побудові ефективної системи оподаткування доходів фізичних осіб уряд має правильно визначати основних стейкхолдерів й узгоджувати власні дії з їхніми інтересами.

Основні стейкхолдери державної політики у сфері адміністрування податків і зборів на доходи фізичних осіб та їх інтереси наведено на рис. 9.

Держава

- **Міністерство фінансів України** - формування політики та забезпечення оподаткування доходів фізичних осіб, забезпечення стабільних податкових надходжень та необхідних умов для соціально-економічного розвитку країни;
- **Державна податкова служба України** - забезпечення належного адміністрування доходів фізичних осіб; збільшення показників податкових надходжень; контроль за справлянням податкових надходжень.

Податкові агенти (роботодавці)

- законний статус діяльності; зрозумілі правила оподаткування; мінімізації податків і податкових платежів; захист прав та інтересів.

Фізичні особи (резиденти та нерезиденти України)

- законний статус діяльності; зрозумілі правила оподаткування; збільшення офіційної заробітної плати; невисоке податкове навантаження на доходи; гарантії зайнятості; рівень реальної заробітної плати; умови наймання; можливості кадрового зростання; соціальні гарантії; довіра до чинної пенсійної системи та можливість забезпечення внаслідок її функціонування, хоча б із часом, прийнятніших за розміром виплат; причинно-наслідковий зв'язок між поточними відрахуваннями на соціальне страхування та забезпечення старості; зниження соціального розшарування населення.

Рис. 9. Основні стейкхолдери державної політики у сфері адміністрування податків та зборів на доходи фізичних осіб та їх інтереси*

**Джерело: складено автором.*

Особливістю стейкхолдерів державної політики з адміністрування податків та зборів на доходи фізичних осіб є те, що більшість з них є дуже поляризованими за своїми інтересами.

Основними завданнями держави при стимулюванні розвитку людського капіталу країни, насамперед, зводиться до проведення ефективної фіскальної політики. Фіскальна політика – бюджетна і податкова політика держави, застосування урядом фіскальних інструментів для регулювання національної економіки шляхом встановлення оптимальних ставок оподаткування (податкова політика) та бюджетних видатків (бюджетна політика).

Поширення тіньової економіки та «зарплати у конвертах» – проблема, що викликає негативну реакцію серед представників влади та викликає широкі дискусії в бізнесових і наукових колах. На її подолання спрямовуються численні законодавчі ініціативи, висуваються різноманітні та радикальні пропозиції. Однак, досить часто запропоновані заходи переважно зводяться до

застосування адміністративних методів, в той час як створення механізму економічної зацікавленості роботодавців та найманих працівників в легалізації або збільшенні офіційних зарплат є чи не найбільш проблематичним. Недоліками існуючих ініціатив є те, що вони спрямовуються не на вирішення самої проблеми, а на подолання її наслідків. Оскільки суть проблеми полягає не стільки в масових зловживаннях підприємців, скільки в тому, що вона є лише зовнішнім проявом глибоких системних недоліків не лише національної податкової системи, а й економіки держави в цілому. Тому і проблема тіньових доходів не може вирішуватися окремо від інших соціально-економічних проблем, тобто тих, що представляють з нею єдине ціле.

Проблема тіньових доходів значно складніша, оскільки породжена комплексом причин, що передбачають не лише рівень оподаткування доходів та розмір соціальних внесків. До них варто віднести: 1) несприятливі умови для ведення бізнесу в Україні, корупція й пов'язані з нею витрати, що спонукають бізнес шукати шляхи зменшення витрат на сплату податків та соціальних платежів; 2) висока ресурсовитратність вітчизняної економіки загалом, що знижує її конкурентоспроможність, тоді як найлегшим способом зниження витрат є економія на витратах на оплату праці шляхом її тінізації; 3) виконання тіньовими доходами ролі буфера для корпоративного сектора та домогосподарств в умовах кризи, безробіття, зниження офіційних зарплат та падіння реальних доходів через інфляцію; 4) відсутність довіри зайнятих громадян до чинної пенсійної системи та можливості забезпечення внаслідок її функціонування, хоча б із часом, прийнятніших за розміром виплат, слабкий причинно-наслідковий зв'язок між поточними відрахуваннями на соціальне страхування та забезпеченою старістю; 5) неефективне використання бюджетних коштів, наявність випадків порушень та ігнорування чинного законодавства при здійсненні фінансових операцій, пов'язаних із незаконним отриманням бюджетних коштів, кредитів під державні гарантії, розкрадання державних коштів і майна [35].

Враховуючі такі системні недоліки, існування тіньових зарплат живить цілий ряд взаємопов'язаних обставин, коріння яких у недосконалості існуючої податкової та фінансової системи, корупції в державному апараті. Зважаючи на це, реформування ПДФО та ВЗ необхідно здійснювати в комплексі з єдиним соціальним внеском. Оскільки, комплексний характер причин ухилення від їх сплати податків і зборів з доходів фізичних осіб вимагає впровадження комплексних заходів протидії таким негативним явищам.

Зважаючи на вищесказане можна констатувати, що зменшення обсягів тіньових доходів в Україні вимагає не лише зниження сукупного податкового навантаження на працю у поєднанні з підвищенням відповідальності за використання нелегальної праці, а й інших заходів, зокрема, створення механізму економічної зацікавленості роботодавців та найманих працівників у легалізації або збільшенні офіційної зарплати; підвищення привабливості офіційного сектора економіки, у тому числі шляхом його захисту від корупції, забезпечення прозорості податкових правовідносин. Зокрема, досвід зарубіжних країн свідчить про ефективність заходів розширення бази оподаткування; підвищення ефективності податкового адміністрування і забезпечення податкової дисципліни, оскільки одних лише змін в ставках і базі вбачається недостатнім.

Таким чином, детальний аналіз усіх стейкхолдерів адміністрування податків та зборів на доходи фізичних осіб та їхніх інтересів, визначення найвпливовіших та найважливіших серед них, встановлення пріоритетів щодо різних груп стейкхолдерів дозволять сформулювати ефективний план стратегічного управління системою оподаткування доходів фізичних осіб, установити правильний напрямок розвитку податкової політики, який дозволить досягти максимально можливого рівня задоволення інтересів усіх стейкхолдерів такого процесу.

4. ЦІЛІ ЕФЕКТИВНОГО ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ЯК СПРАВЕДЛИВОГО РЕГУЛЯТОРА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Адміністрування податків на доходи фізичних осіб є складним і багатогранним економічним явищем. Перспективи його реформування залежать від об'єктивних економічних умов і цілей державної політики в сфері економіки. У більшості країн світу податок на доходи фізичних осіб є одним із головних джерел доходної частини бюджету, а його частка в державному бюджеті безпосередньо залежить від рівня розвитку економіки [41].

Система оподаткування фізичних осіб України в сучасних умовах не використовується в повному обсязі як регулятор соціально-економічних процесів, перетворившись на фінансовий інструмент, що забезпечує зростання податкових надходжень до державного та місцевого бюджетів в умовах політико-економічної нестабільності. Регулярні зміни, які відбуваються в податковому законодавстві стосовно оподаткування доходів громадян, зумовлені як внутрішніми чинниками – реагуванням на економічно-соціальну ситуацію, так і зовнішніми – необхідністю отримувати фінансування від МВФ та інших міжнародних організацій, збільшувати витрати на оборону країни.

Підтримуємо думку науковців, що в сучасних умовах розвитку України необхідним є розроблення концепції оподаткування доходів фізичних осіб, яке повинне враховувати як провідний зарубіжний досвід, так і специфічні особливості державної системи, устрою та політики України, тим більше зважаючи на воєнний стан та значне зниження доходів населення. Вважаємо, що оподаткування має відповідати таким стратегічним цілям:

- кожен громадянин має брати участь певною часткою свого доходу у формуванні бюджету, який потім буде спрямовано на фінансування потреб держави;
- податкове навантаження повинно бути розподілене між окремими особами пропорційно доходам, які вони отримують;

- впровадження в систему оподаткування податком на доходи фізичних осіб категорії «неоподатковуваного мінімуму доходів фізичних осіб» (далі – НМДФО) для фізичних осіб з невеликим та середнім розміром місячного доходу, що дорівнюватиме розміру мінімальної заробітної плати на 1 січня відповідного року, та що звільнятиметься від оподаткування податком на доходи фізичних осіб та військовим збором;
- встановлення оптимального рівня податкового вилучення, за якого у фізичних осіб не знижуватимуться стимули до праці;
- вдосконалення податкового законодавства, яке повинно бути максимально зрозумілим для платників податків та не допускати двоякого тлумачення;
- спрощення податкового адміністрування шляхом впровадження інноваційних інструментів контролю за сплатою податків на доходи фізичних осіб.

Однією з основних негативних рис вітчизняної системи оподаткування фізичних осіб є її фіскальна спрямованість, що не дозволяє здійснювати ефективний перерозподіл доходів між різними верствами населення, досягати соціальної справедливості у питанні доступу до суспільних благ та змістити акцент від прямої державної соціальної підтримки, що надається за ознакою нужденності, у бік мотивування низькооплачуваних працівників через відповідні стимули у стягуванні податків на доходи від зайнятості [3]. Соціально справедливий розподіл доходів є стимулом до підвищення економічної активності і зайнятості, знижує необхідність значної державної соціальної підтримки працюючого населення, підвищує споживчий попит і норми заощаджень, сприяє збільшенню приватних вкладень у людський капітал, є безумовним чинником встановлення суспільної злагоди [17].

Коли заходять дискусії про прогресивне оподаткування, крім наповнення бюджету, звучать тези про соціальну справедливість. Причому в це поняття під час обговорення вкладається діаметрально протилежні смисли залежно від точки зору. «Кожна з двох існуючих моделей – прогресивної і з єдиною

ставкою – має свої переваги і недоліки, які враховують не тільки суто «математику», а й момент соціальної справедливості. Власне, останній, як вважається, краще забезпечує саме прогресивна система оподаткування: заробляєш більше – платиш більше податку. Міжнародна практика виходить з того, що ті громадяни, яким доходів вистачає тільки на найнеобхідніше, повинні платити мінімум податків (або взагалі нічого). Ті ж, хто може дозволити собі предмети розкоші, повинні віддавати до бюджету половину і більше своїх доходів. Більша частина населення з такою нерівністю згодна. Водночас низка експертів розуміють «соціальну справедливість» як рівність громадян, в тому числі щодо відсотків, сплачених у вигляді податків» [37].

Сьогодні українське податкове законодавство не передбачає прогресивну шкалу оподаткування доходів фізичних осіб залежно від рівня доходів. В Україні відповідно до Податкового кодексу [25] діє єдина ставка ПДФО в розмірі 18%, що є плоскою шкалою оподаткування. Тим більше, в умовах воєнного та післявоєнного розвитку необхідним є зниження податкового навантаження на доходи фізичних осіб з метою підтримки населення України. Однак, вважаємо, що в довгостроковій перспективі стратегічним напрямом підвищення ефективності оподаткування доходів фізичних осіб є зміщення податкового навантаження з менш забезпечених на більш забезпечені верстви населення, що може супроводжуватися загальним збільшенням доходів бюджету. Перерозподіл приведе до зменшення розмірів державної соціальної допомоги (в тому числі житлових субсидій), потреба виплати якої працівникам з низькими доходами виникає внаслідок невиправдано високих відносно їхнього доходу податкових зборів [17].

Для виявлення сильних і слабких сторін прогресивного оподаткування, а також його можливостей та загроз, що можуть виникнути в Україні на етапі його впровадження та функціонування, проведемо SWOT-аналіз, результати якого наведено на рис.10.

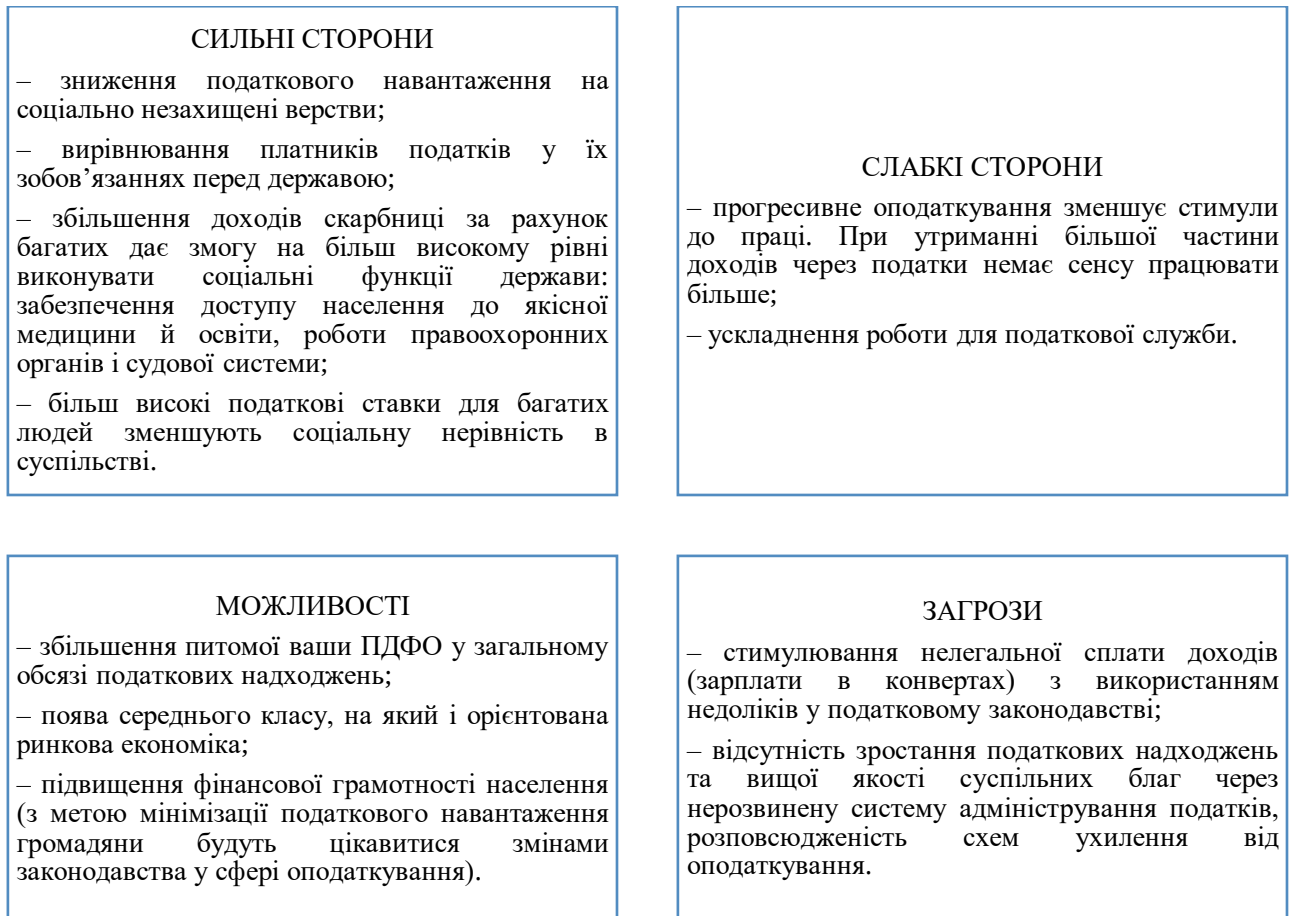

Рис. 10. SWOT-аналіз запровадження прогресивного оподаткування доходів фізичних осіб [4]

Прогресивне оподаткування матиме бажаний ефект за умови досягнення реальної сплати податків, ефективної боротьби з розповсюдженими схемами ухилення від оподаткування. Це потребує не простого впровадження прогресивного оподаткування, а поєднання його з системними змінами у фінансовій політиці. Вважаємо, що впровадження прогресивного оподаткування не має бути спонтанним. Перш ніж вжити таких заходів, необхідно забезпечити певні умови, серед яких такі: підвищення правової культури громадян; приділення особливої уваги удосконаленню податкового законодавства, вивченню економічних, соціальних і правових наслідків; розроблення оптимальних, обґрунтованих ставок, які враховуватимуть вітчизняні реалії (це може полягати в повному звільненні від оподаткування груп населення з найнижчим доходом); модифікація систем податкових відрахувань із цього податку і взяття до уваги факту, що рівень доходів

населення не є стабільним; посилення відповідальності за порушення податкового законодавства.

Отже, дослідження питання стратегічних цілей розвитку системи оподаткування доходів фізичних осіб дає можливість констатувати, що основними чинниками, що впливають на забезпечення зростання життєвого рівня населення і податкові надходження є: збільшення мінімальної заробітної плати; підвищення прожиткового мінімуму на одну працездатну особу та на цій основі встановлення неоподаткованого мінімуму; забезпечення справедливого та оптимального рівня оподаткування; підвищення результативності податкового адміністрування тощо. Реформування системи податків на доходи фізичних осіб з урахуванням таких чинників сприятиме активізації його фіскальної та соціально-регулятивної функції. При цьому, ключовим напрямком подальшого вдосконалення законодавчої бази у цій сфері має стати зменшення податкового навантаження на соціально-незахищені верстви населення та зростання відповідальності платників податку за ухилення від оподаткування.

5. ОЦІНКА АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Існування належного рівня контролю є неодмінним атрибутом ефективної роботи будь-якої системи. Функціонування системи оподаткування доходів фізичних осіб не є виключенням та ґрунтується на основі здійснення належного податкового адміністрування. При цьому, сутність податкового адміністрування зводиться до процесів спостереження, вивчення, порівняння, виявлення, фіксації проблем; вжиття заходів для їх розв'язання, усунення порушень і попередження їх в подальшому.

Проблема адміністрування податків на доходи фізичних осіб є однією з фундаментальних, що зумовлено різними причинами. Ключова з них полягає в тому, що доходи фізичних осіб є стабільним і великим об'єктом

оподаткування. Якщо враховувати ефекти перекладання податкового навантаження, то саме фізичні особи є носіями податків. При цьому податкове навантаження стосується не лише їхніх доходів, а й витрат. Тому саме доходи населення привертають увагу наукових експертів, які розглядають їх як основний об'єкт обкладання прямими податками та джерело сплати непрямих податків [9].

Статистичні дані, наведене в другому параграфі, свідчать, що податки на доходи фізичних осіб є вагомим джерелом доходів бюджету України та цільових фондів. Однак, незважаючи на такі досить вражаючі цифри, слід констатувати, що фіскальна ефективність ПДФО є невисокою. Оцінювання фіскальної ефективності окремих видів податків визначається співвідношенням податкових надходжень до бюджету і ВВП країни, якими є витрати фінансових ресурсів щодо надання послуги (податку); чи отримують платники податків задоволення від їх сплати тощо. Вищезазначені напрями дослідження передбачають застосування як кількісного, так і якісного аналізу фіскальної ефективності податків на основі відповідних показників [36].

Співвідношення показників може вираховуватися різними способами. Зокрема, аналіз впливу податкового навантаження на економіку держави та ефективності податкового адміністрування податків на доходи фізичних осіб передбачає розрахунок і характеристику показників, які наведено в таблиці 5.

Таблиця 5

Ключові показники аналізу впливу податкового навантаження на економіку держави та ефективності податкового адміністрування податків на доходи фізичних осіб*

№ п/п	Показник	Характеристика	Формула розрахунку
1.	Фіскальна значущість податку в бюджеті держави	показує фіскальну ефективність податкового управління при певній системі реалізованих податкових рішень, відображає питому вагу податкових надходжень у доходах бюджету	$Зф = \frac{ПНпі}{ДБ} \times 100\%$ де Зф – фіскальна значущість податку в бюджеті держави; ПНпі – податкові надходження і-го виду податку до державного бюджету за рік; ДБ – доходи державного бюджету за рік.
2.	Фіскальна значущість податку у ВВП держави	кількісний показник, що характеризує перерозподіл ВВП через бюджет держави	$Зф = \frac{ПНпі}{ВВП} \times 100\%$ де Зф – фіскальна значущість податку в бюджеті держави; ПНпі – податкові надходження і-го виду податку до державного бюджету за рік; ВВП – валовий внутрішній продукт за рік.
3.	Коефіцієнт збирання податків	характеризує ефективність податкового адміністрування. Дозволяє оцінити реальну суму податкових надходжень до бюджету від запланованих надходжень та в ідеалі має дорівнювати 1.	$Кзбі = \frac{К - \text{тьподатків, факт. отриманих ДПС}}{К - \text{тьпланових надходжень}}$ де Кзбі – коефіцієнт збирання податків за і-й податковий період.
4.	Витрати на справляння податків на душу населення	характеризує рівень витрат кожного члена суспільства на утримання органів ДПС України. Показує відношення коштів, які пішли на утримання апарату ДПС України, до загальної чисельності населення країни віком від 15 до 64 років.	$Всп = \frac{В - \text{тинаутримання апарату ДПС}}{К - \text{тьпостійного населення}}$ де Всп – витрати на справляння податків на душу населення, грн/осіб.
5.	Показник навантаження на працівника органів ДПС України зі збору податку	характеризує навантаження на одного робітника.	$Кнв = \frac{К - \text{тьплатників податку}}{К - \text{тьфакт. працюючих в ДПС в і-му відділі}}$ де Кнв – коефіцієнт навантаження на працівника. Кнв показує, скільки платників податків окремого виду припадає на одного податкового інспектора відповідного відділу зі збору податків, а також ефективність його роботи – кількість збору податкових надходжень.
6.	Показник ефективності податку (витрати на збирання податку)	характеризує фіскальну ефективність, яка є складовою загальної ефективності податку. Показує, що мінімізація витрат на збирання податку та запобігання ухиленню від сплати податку до бюджету будуть сприяти збільшенню показника фіскальної ефективності	$Кеф = \frac{К - \text{тьфакт. отриманих п - і в ДПС}}{В - \text{тина адміністрування податку}}$

*Джерело: складено автором за даними [9].

Застосовуючи показники наведені в таблиці 5 проаналізуємо ефективність адміністрування податку на доходи фізичних осіб в Україні. Фіскальна значущість ПДФО в бюджеті держави упродовж 2017–2021 рр. має тенденцію до збільшення. Так, якщо у 2017 р. частка ПДФО складала 18,3 %, то у 2021 р. вона збільшилась на 2,8 % і становила 21%. Це говорить про те, що фіскальна ефективність податкового управління при певній системі

реалізованих податкових рішень покращується, і фіскальна значущість ПДФО в бюджеті держави зростає, а реальна величина надходжень від цього податку збільшується.

Таблиця 6

Динаміка коефіцієнта фіскальної значущості ПДФО та ВЗ в бюджеті держави упродовж 2017–2021 рр.*

Показники	Роки				
	2017	2018	2019	2020	2021
Доходи Зведеного бюджету, млрд грн	1017,0	1184,3	1289,8	1376,7	1662,2
ПДФО та ВЗ, млрд грн	185,7	229,9	275,5	295,1	349,8
Фіскальна значущість ПДФО та ВЗ, %	18,3	19,4	21,4	21,4	21,0

**Джерело: складено автором за даними Міністерства фінансів України.*

У табл. 7 можемо побачити фіскальну значущість ПДФО та ВЗ у ВВП держави. З метою нівелювання цінового фактора в розрахунках використаємо реальний ВВП, який відображає ринкову вартість кінцевих товарів і послуг, вироблених у країні за рік, виміряний у постійних цінах (грошах, які мають незмінну купівельну спроможність) і є точнішим (порівняно з номінальним ВВП) показником функціонування національної економіки

Таблиця 7

Динаміка коефіцієнта фіскальної значущості ПДФО та ВЗ у реальному ВВП держави упродовж 2017–2021 рр.*

Показники	Роки				
	2017	2018	2019	2020	2021
Реальний ВВП, млрд грн	2445,6	3083,4	3675,7	3818,5	4363,6
ПДФО та ВЗ, млрд грн	185,7	229,9	275,5	295,1	349,8
Фіскальна значущість ПДФО та ВЗ, %	7,6	7,5	7,5	7,7	8,0

**Джерело: складено автором за даними Міністерства фінансів України.*

Як свідчать дані табл. 7, фіскальна значущість ПДФО та ВЗ у ВВП держави також має тенденцію до зростання. Так, якщо у 2017 р. частка ПДФО та ВЗ складала 7,6%, то у 2021 р. вона збільшилася до 8,0%. Це свідчить про те, що фіскальна ефективність податкового управління при певній системі реалізованих податкових рішень покращується, і фіскальна значущість ПДФО

та ВЗ у ВВП держави має зростаючий характер, а реальна величина надходжень від цього податку збільшується.

Далі проаналізуємо ефективність збору податкових надходжень на основі показників, наведених в табл. 5. Коефіцієнт збирання ПДФО та ВЗ за період дослідження у середньому становить 1,0, а від податкових надходжень – 1,07. Отже, оцінивши мобілізовану суму фактичних надходжень ПДФО та ВЗ до бюджету від запланованих, можна стверджувати, що ефективність податкового адміністрування ПДФО є досить значною та наближається до 1.

Таблиця 8

Динаміка коефіцієнта збирання ПДФО та ВЗ упродовж 2017–2021 рр.*

Показники		Роки				
		2017	2018	2019	2020	2021
ПДФО та ВЗ, млрд грн	факт	185,7	229,9	275,5	295,1	349,8
	план	182,6	226,8	269,8	294,4	342,7
Податкові надходження (ПН), млрд грн	факт	828,2	986,3	1070,3	1136,7	1453,8
	план	824,1	989,8	1112,1	1115,5	1057,8
Коефіцієнт збирання, %	ПДФО та ВЗ	1,02	1,01	1,02	1,00	1,02
	ПН	1,00	1,00	0,96	1,02	1,37

**Джерело: складено автором за даними Міністерства фінансів України.*

Розрахунки, наведені в табл. 9, відповідають загальнодержавній тенденції збільшення адміністративних витрат в Україні. Так, витрати на утримання апарату ДПС України упродовж 2017–2021 рр. не мають чіткої тенденції, але у 2019 р. порівняно з 2018 р. вони зменшилися на 403,2 млн грн і становили 5256,9 млн грн. Якщо у 2018 р. ці витрати становили 124,75 грн/ос., то у 2019 р. зменшилися на 8,57 грн/особу і становили 116,18 грн/ос. Це говорить про зменшення рівня витрат на 7%, у той час як кількість постійного населення за цей період зменшилася лише на 1 %. Тобто, рівень витрат населення на утримання апарату ДПС України зменшується швидшими темпами, аніж кількість самого населення, що є позитивним моментом. Показник навантаження на працівника органів ДПС України із ПДФО та ВЗ розрахувати

неможливо у зв'язку з відсутністю узагальненої статистичної інформації в ДПС України щодо кількості платників ПДФО.

Таблиця 9

**Динаміка рівня витрат кожного члена суспільства на утримання органів
ДПС України упродовж 2017–2021 рр.***

Рік	Витрати на утримання апарату ДПС України, млн грн	Кількість постійного населення, осіб	Витрати на справляння податків на душу населення, грн/ос.
2017	4038,6	45782592	88,2
2018	4202,9	45598179	92,2
2019	3995,8	45453282	87,9
2020	5660,1	45372692	124,8
2021	5256,9	45245894	116,2

**Джерело: складено автором за даними Державної податкової служби України та Державної служби статистики України.*

Як свідчать дані табл.10, коефіцієнт ефективності ПДФО має позитивну тенденцію до зростання. Загалом витрати на адміністрування ПДФО та ВЗ протягом 2017–2021 рр. мають тенденцію до зниження. Це говорить про досить велику фіскальну ефективність цих платежів, а подальша мінімізація витрат на його збирання та запобігання ухиленню від сплати податку до бюджету будуть сприяти збільшенню ефективності цього показника.

Запровадження податкового контролю є ключовою складовою системи адміністрування податків на доходи фізичних осіб. Однак, нині в Україні існують певні проблеми в цьому напрямі, які перешкоджають реалізації належного контролю податкових органів в сфері сплати податків на доходи фізичних осіб, а відтак і побудові ефективної системи податкового адміністрування в цілому. Зокрема, за даними ДПС України у 2021 р. податковими органами виявлено 3,4 тис. найманих осіб, праця яких використовувалася роботодавцями без оформлення трудових відносин [15].

Таблиця 10

Динаміка коефіцієнта ефективності ПДФО упродовж 2017–2021 рр.*

Роки	ПДФО та ВЗ, млрд грн	Витрати на адміністрування ПДФО та ВЗ, млрд грн	Коефіцієнт ефективності ППП
2017	185,7	4,8	38,7
2018	229,9	3,9	58,9
2019	275,5	3,1	88,9
2020	295,1	2,9	101,8
2021	349,8	2,1	166,6

**Джерело: складено автором за даними Державної податкової служби України та Міністерства фінансів України.*

За наслідками заходів, проведених робочими групами з питань легалізації зарплати та зайнятості населення, роз'яснювальної роботи, роботодавцями додатково укладено 109,8 тис. трудових угод з найманими працівниками. До бюджетів усіх рівнів додатково надійшло 130,6 млн грн податку на доходи фізичних осіб та військового збору, а також 146,1 млн грн єдиного внеску.

За результатами перевірок суб'єктів господарювання (фізичних та юридичних осіб) (табл. 11), які порушували законодавство при виплаті заробітної плати та інших доходів громадянам, лише тільки в 2021 р. до бюджетів всього донараховано (з урахуванням пені) 986,0 млн грн податку на доходи фізичних осіб, 165,8 млн грн єдиного внеску та 66,1 млн грн військового збору. Завдяки заходам податкового контролю податковими органами виявлено 23 громадянина, що здійснювали підприємницьку діяльність без державної реєстрації. За результатами інших заходів до державної реєстрації залучено 26,0 тис. таких осіб. До бюджетів додатково сплачено 46,6 млн грн податків та зборів та 44,4 млн грн єдиного внеску.

Отже, ефективність адміністрування податків на доходи фізичних осіб залежить, від удосконалення та покращання показників роботи податкових органів у напрямку забезпечення відповідності зростання сум перерахованого податку показникам середньої заробітної плати. Розглядаючи зазначені показники можна зробити висновки про розповсюджені випадки несплати

податковими агентами ПДФО до бюджету. Така негативна ситуація зумовлює необхідність підвищення рівня методологічного забезпечення при проведенні аналізу діяльності платників податків – фізичних осіб в процесі контрольно-перевірочної роботи, що дозволить вирішити питання ефективності адміністрування податків на доходи фізичних осіб.

Таблиця 11

Показники контрольно-перевірочної роботи органів ДПС України щодо правильності обчислення, повноти і своєчасності сплати ПДФО, ВЗ та ЄСВ протягом 2017-2021 рр.*

№ п/п	Показники	2017	2018	2019	2020	2021
1.	Кількість проведених планових перевірок, у т. ч.:	4 136	4 631	3 744	1 117	2 563
1.1.	юридичних осіб	2 412	2 936	2 419	817	2 563
1.2.	фізичних осіб (самозайнятих осіб):	1 724	1 695	1 325	300	0
1.2.1.	на загальній системі оподаткування	1 724	1 695	1 283	-	-
1.2.2.	на спрощеній системі оподаткування	-	-	42	-	-
2.	Кількість проведених позапланових перевірок, у т.ч.:	7 985	13 454	12 827	19 189	36 284
2.1.	юридичних осіб	1 235	1 766	1 856	3 361	5 573
2.2.	фізичних осіб (громадян та самозайнятих осіб)	6 750	11 688	10 971	15 828	30 711
3.	Кількість «нульових перевірок», у тому числі:	13 609	15 048	9 530	8 666	15 654
3.1.	за ініціативою платників податків за підставами п.78.1, ст.78 ПКУ (крім перевірок проведених на підставах п. 78.2, пп.78.1.7, пп.78.1.9, пп.78.1.11, п.78.1 статті 78 ПКУ)	126	246	740	597	66
3.2.	пп.78.1.2 п.78.1 ст.78 ПКУ (неподання податкової декларації)	51	104	60	-	0
3.3.	пп.78.1.7 п.78.1 ст.78 ПКУ (припинення господарської діяльності)	12921	14 655	8 679	8 043	15 543
3.4.	пп.78.1.9 (скарга про ненадання податкової накладної покупцю або про порушення правил заповнення податкової накладної)	27	-	-	-	-
3.5.	пп.78.1.11 (отримано судові рішення суду (слідчого судді))	65	2	-	4	-
3.6.	п.78.2 (на прохання платника податків)	416	41	51	22	45
3.7.	ст.77 (планові нульові перевірки)	3	-	-	-	0

*Джерело: складено автором за даними Державної податкової служби України.

З огляду на певні недоліки вітчизняного механізму контролю за доходами та з метою його удосконалення пропонуємо застосовувати середньогалузеві показники доходів і витрат за видами діяльності, які надають можливість відносити платника до відповідної категорії з подальшим плануванням

документальних перевірок; посилення контролю, шляхом обміну інформацією між податковими органами та уповноваженими організаціями, що здійснюють реєстрацію предметів власності, так і операцій з ними, за наступними витратами: на транспортні засоби, нерухомість, культурно-історичні цінності, цінні папери, коштовності та дорогоцінні метали, що сприятиме встановленню дієвого контролю за відповідністю значних витрат платників податку з доходів фізичних осіб їх доходам. На основі сукупності показників суцільності та регулярності перевірок, періоду діяльності суб'єктів прибуткового оподаткування, який підлягає податковому аудиту, доведено необхідність збільшення періоду діяльності платників, який може бути охоплений податковими перевіркою. З метою покращання якості та результативності контрольно-перевірочної роботи, економії фінансових і людських ресурсів пропонується створити електронний депозитарій актів документальних перевірок з питань оподаткування доходів фізичних осіб.

Крім того, практичне використання системи показників фіскальної ефективності податків на доходи фізичних осіб на рівні держави передбачає: її переорієнтацію на інтенсивний шлях розвитку та досягнення більш високого рівня ефективності в динаміці; вивчення резервів подальшого вдосконалення фінансово-господарської діяльності підприємств на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу; вдосконалення технології та покращення організації виробництва; створення дієвого механізму підвищення ефективності податкового адміністрування.

6. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ВДОСКОНАЛЕННЯ СПРАВЛЯННЯ ПОДАТКІВ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

В умовах воєнного стану та нестабільної економічної ситуації в Україні, високого рівня тінізації, ухилення від сплати податків, соціальної нерівності населення назріла нагальна потреба модернізації фінансової та податкової політики держави. У зв'язку з набуттям Україною статусу кандидата у члени

ЄС та створення соціально орієнтованої ринкової економіки безперечно необхідним є дослідження насамперед досвіду європейських країн в зазначеному напрямі, зокрема, з урахуванням поділу країн ЄС на країни ЄС-15 та країни ЄС-11 (постсоціалістичні країни ЄС - нові країни ЄС). Вважаємо, що саме досвід цих країн є найбільш прийнятним орієнтиром здійснення реформ у сфері адміністрування податків на доходи фізичних осіб в Україні. Важливим є здійснення порівняльного аналізу сучасних елементів податку на доходи фізичних осіб в Україні з елементами відповідного податку у країнах ЄС, передусім постсоціалістичних, визначення тенденцій його розвитку, висвітлення окремих практичних аспектів останніх реформ в зазначеній сфері.

Варто відмітити, що до середини 1990-х рр. минулого століття у більшості країн світу застосовувалися прогресивні податки на доходи. Важливою рисою еволюції податкових систем, починаючи із зазначеного періоду, стало поширення плоскої шкали податку на доходи фізичних осіб. Реформи по введенню єдиної ставки податку на доходи фізичних осіб набули розповсюдження і серед постсоціалістичних країн – нових членів ЄС (Естонія та Литва в 1994 р., Латвія – 1995 р., Словаччина, Румунія, Болгарія, Чехія та Угорщина). Основною метою таких змін стало спрощення податкової системи, активізації інвестицій та створення умов для прискорення темпів економічного зростання. В якості важливих причин запровадження пропорційного податку на доходи також, зокрема, вказувались і неефективність чинних систем адміністрування податку на доходи заможних громадян, спричиненої передусім корупцією, а також високі масштаби тінізації заробітних плат [45].

Зазначені реформи суттєво відрізнялися, однак жоден із їх варіантів не став практичною реалізацією теоретичної концепції пропорційного податку в чистому вигляді (a pureflat tax), згідно праці американських дослідників Р. Хола та Е. Рабушки, в який пропонувалось введення «інтегрованої системи оподаткування доходів фізичних та юридичних осіб на засадах пропорційного податку» (an integrated flat tax system) [42; 43]. Хоча, більшістю з таких країн

було введено єдину ставку для податку на доходи фізичних та юридичних осіб (Латвія, Естонія, Словаччина, Румунія та Болгарія), в той час як інші обмежились впровадженням пропорційного оподаткування лише доходів фізичних осіб (Литва, Чехія та Угорщина) (додаток В).

У країнах ЄС-11, що провели реформи з імплементації пропорційної ставки податку на доходи фізичних осіб, кардинальних змін зазнали майже всі основні елементи податку. Країни Балтії встановили ставку на рівні максимальної ставки прогресивної шкали, що діяла до реформи (Латвія та Литва), або ставки, наближеної до максимальної (Естонія), з тенденцією до її подальшого зниження. Інші країни (Словаччина, Румунія, Болгарія, Чехія, Угорщина) орієнтувались на мінімальну ставку прогресивної шкали. Така різниця в підходах до встановлення ставки пояснюється часом проведення реформ. «Країни Балтії здійснили ці реформи в середині 1990-х рр., в період дуже жорстких бюджетних обмежень, коли небезпека неконтрольованого скорочення доходів підштовхувала уряди до введення більш високих ставок податків. Іншими країнами, особливо тими, які здійснили ці реформи пізніше, починаючи з 2004 р., ставки було встановлено на суттєво нижчому рівні, втім уникнути неконтрольованих втрат надходжень вдалося саме завдяки проведенню реформ у період стійкого економічного зростання та більш стабільної податково-бюджетної ситуації. Як наслідок, у країнах першої групи збільшилося податкове навантаження на малозабезпечене населення, що компенсувалося трансфертами та збільшенням базової податкової знижки, тоді як податкове навантаження на громадян з високими доходами не змінилося. В країнах другої групи найбільші вигоди від пропорційного податку отримали платники, оподаткування доходів яких здійснювалося за максимальними ставками. Для них виграш від реформи був величезним: у Румунії та Словаччині податкове навантаження на них зменшилося на 24 та 19 в.п., у Чехії, Угорщині, та Болгарії, відповідно, на 17, 16 та 14 в.п.» [35].

Досвід реформи впровадження пропорційного податку на доходи фізичних осіб у постсоціалістичних країнах ЄС свідчить про те, що подібні

реформи обов'язково мають супроводжуватися вжиттям заходів із вдосконалення податкового адміністрування. Саме останнє повинно стати основною додатковою інституційною реформою – одночасно проведені реформи у сфері податкового адміністрування мають доповнити зміни в податковій політиці, сприяючи досягненню цілей податкової реформи за менших бюджетних ризиків [35]. Поряд з цим, основною особливістю реформ впровадження пропорційного податку на доходи фізичних осіб у постсоціалістичних країнах ЄС було встановлення неоподатковуваного мінімуму доходів фізичних осіб, а також інших податкових пільг у вигляді податкових знижок, вирахувань та кредитів для окремих категорій громадян, що також представляли собою відхилення від концепції єдиної ставки податку на доходи в чистому вигляді [46]. Однак, вказані пільги виявились надзвичайно важливими для забезпечення захисту малозабезпечених верств населення та сприяли поліпшенню соціальної справедливості.

Фіскальні наслідки переходу від прогресивного до пропорційного податку на доходи в країнах групи ЄС-11 характеризувалися тенденціями до зменшення надходжень в перший рік після проведення реформи (за винятком Латвії і Литви), а їх відновлення в наступні роки спостерігалось лише в окремих країнах.

Найбільшої критики застосування пропорційного оподаткування доходів зазнавало через його обмежені перерозподільні можливості. Переконливих доказів що імплементації невисоких пропорційних податків призведе до збільшення надходжень податку або скорочення тіньової економіки, в наукових працях не наведено. «Пропорційні податки, зокрема, не обов'язково мають наслідком зниження рівня складності в сплаті податків через наявність різноманітних пільг, особливо стосовно верств населення із низькими доходами. Тим не менш, відзначається, що податкове спрощення все ж має великий потенціал у проведенні політики щодо скорочення частки неформальної економіки, особливо в країнах з високим рівнем

бюрократичного навантаження при сплати податків (Румунія, Україна, Білорусь)» [44].

Незважаючи на суперечливий досвід використання пропорційних ставок податку на доходи фізичних осіб в контексті досягнення тих цілей, які ставилися напередодні реформ із їх впровадження, в більшості постсоціалістичних країн ЄС продовжують діяти пропорційні системи оподаткування. Решта країн ЄС зазначеної групи використовують прогресивний податок на доходи фізичних осіб (кількість ставок коливається від 2 до 5), причому рівень прогресії, зазвичай, є досить високим. Нині пропорційні ставки ПДФО у країнах ЄС є відносно помірними за розміром, діапазон їх коливань складає від 10% в Болгарії та Румунії до 20% в Естонії. Станом на 2019 р. максимальна ставка податку на доходи фізичних осіб у середньому в країнах ЄС-11 складає 25,3%, з них у країнах ЄС із пропорційною системою ПДФО – 14,0%; зазначені ставки є значно нижчими від максимальної ставки в країнах ЄС-19 (в середньому 42,9%) (додаток Г).

Щодо наступного елементу податку на доходи фізичних осіб – визначення одиниці податку на особисті доходи, то в переважній більшості країн групи ЄС-15 протягом багатьох років застосовується як оподаткування сукупного спільного доходу подружжя, так і практика сімейного оподаткування доходів фізичних осіб. Зокрема, передбачений вибір на розсуд платника податку між спільним та окремим оподаткування доходів подружжя. Якщо така практика в розвинених країнах ЄС є поширеною та містить широкий спектр різних інструментів податкового регулювання, то серед країн групи ЄС-11, і в Україні, перевага надається індивідуальному підходу до оподаткування членів сім'ї.

Перелік доходів, включений до бази оподаткування в країнах ЄС може бути досить широким. Інформація про основні види таких доходів розміщується, зокрема, в європейській базі даних з податків (EuropeTaxDatabase) та представлена в додатку Е. «З представлених 23 їх видів станом на 2019 р. лише заробітна плата, доходи від підприємницької

діяльності та самозайнятості, додаткові винагороди від роботодавця в натуральній формі, доходи від спортивних і розважальних заходів, а також випадкові (нерегулярні) доходи включені до податкової бази всіх країн ЄС. Поширеним, майже в усіх країнах ЄС, є оподаткування пасивних доходів, доходів від здавання рухомого та нерухомого майна в оренду, доходу у вигляді пенсій. Найрідше включаються в базу оподаткування податком такі види доходів: спадщина, доходи у вигляді пожертвувань і подарунків, нерухоме майно, використовуване власником для власного проживання (йдеться про оподаткування зміненого доходу від використання такого майна), доходи від лотерей і гральних заходів, стипендії» [35].

Головною складовою податкового навантаження на працю в досліджуваній групі країн ЄС виступають податки на трудові доходи, тобто податок на доходи фізичних осіб та соціальних внесків роботодавців та найманих працівників.

Варто відзначити, що найбільш складною частиною програм соціальних реформ у країнах ЄС-11 виявилось реформування національних систем соціального страхування, однак, і в цьому напрямі вдалося досягти прогресу. Однією з важливих загальних змін став перехід від сплати соціальних внесків виключно роботодавцями до їх розподілу, хоча і в різних пропорціях, між роботодавцями та найманими працівниками. Як наслідок, станом на 2019 р., у країнах ЄС-11 середня ставка соціальних внесків, сплачуваних працівниками, була вищою, тоді як ставка внесків для роботодавців, навпаки, нижчою не тільки в порівнянні з країнами ЄС-28, але й країнами ЄС-15. Крім того, у країнах ЄС-11, а особливо країнах ЄС із пропорційним механізмом справляння податку на доходи фізичних осіб, упродовж 2008-2019 рр., відбувається суттєве скорочення відмінностей між середніми ставками соціальних внесків роботодавців та працівників, у той час як у країнах ЄС-15 зазначене скорочення не виявлялося таким значним.

Незважаючи на вищезазначені реформи, основною проблемою, пов'язаною з оподаткуванням праці у країнах ЄС, так і залишається рівень

податкового навантаження на низькооплачуваних працівників, яка набуває особливого напруження в постсоціалістичних країнах ЄС ще й тому, що частка низькооплачуваних працівників, незважаючи на помітну тенденцію до її скорочення, в більшості країн зазначеної групи, все ще залишається найвищою. Зокрема, це стосується Латвії – 25,5%, Литви – 24%, Румунії – 24,4%, Хорватії (23,1%), Польщі – 23,6% та Естонії – 22,8%.

Нами було досліджено й досвід економічно розвинених країн ЄС, які характеризуються не тільки високим рівнем доходів населення, а й високими ставками податків (додаток Г). Особливість та головна перевага податкових систем зарубіжних країн є оподаткування за прогресивною шкалою – зі збільшенням доходу зростає ставка податку. На основі аналізу можна виокремити спільні та відмінні риси щодо сплати ПДФО в Україні та в країнах ЄС (табл. 12).

Таблиця 12

Спільні та відмінні риси щодо сплати ПДФО в Україні та в ЄС [16]

Спільні ознаки	Відмінні ознаки
1. Застосовування ПДФО в усіх країнах світу. 2. Декларування доходів фізичних осіб. 3. Застосування спрощених технологій оподаткування. 4. Надання знижки для оподатковуваного доходу залежно від кількості дітей у сім'ї. 5. Державний контроль та адміністрування. 6. Передбачення системи податкових пільг. 7. Однакова сутність та риси податкових систем України та країн ЄС. 8. Податкові системи України та країн ЄС розвиваються під впливом економічних, соціальних і політичних процесів у тій чи іншій країні. 9. ПДФО є одним з основних джерел надходження до бюджету країни.	1. Прозорість та відкритість оподаткування ПДФО. 2. Прогресивна шкала оподаткування доходів. 3. Правила оподаткування ПДФО в ЄС встановлюються органами місцевого самоврядування, а не на загальнодержавному рівні. 4. Наявність нульової ставки оподаткування доходів фізичних осіб з низьким рівнем доходів. 5. Більшість країн ЄС стягують податки на всі доходи, отримані в країні або за її межами 6. Надання соціальних пільг у справлянні ПДФО не окремим фізособам, а сім'ям. 7. В оподаткуванні заробітної плати, як правило, використовується прогресивна шкала, а в оподаткуванні інших доходів – пропорційні ставки. 8. Майже у всіх країнах ЄС існує податок на розкіш.

Європейські системи оподаткування доходів фізичних осіб мають досить апробовану часом практику становлення та розвитку на базі глибокого усвідомлення кожним платником податку свого конституційного обов'язку – сплати податків. Суттєвий соціальний захист та постійна увага держави до платника податків поступово сформували свою податкову культуру, яка

значно відрізняється від вітчизняних реалій. Водночас необхідно акцентувати увагу на визначення проблем щодо сплати ПДФО в Україні та в країнах ЄС, які мають вплив на соціально-економічний розвиток держави (табл. 13).

Таблиця 13

Основні проблемні питання сплати ПДФО в Україні та в розвинених країнах ЄС[16]

Україна	Країни ЄС
1. Відсутність гнучкості національної системи оподаткування ПДФО та її низька ефективність. 2. Система оподаткування не враховує досвід країн ЄС. 3. Не досить повна база оподаткування ПДФО. 4. Відсутність прогресивної шкали оподаткування доходів фізичних осіб. 5. Високий рівень корупції в сфері оподаткування. 6. Низький рівень податкової культури. 7. Значні обсяги ухилення від сплати ПДФО. 8. Відсутність ефективної практики впровадження заходів щодо легалізації доходів громадян.	1. При високих доходах фізичної особи рівень оподаткування високий (наприклад, до 75% у Франції). 2. Більшість країн ЄС стягують податки абсолютно навсі доходи, отримані в країні або за її межами. 3. Жорсткий рівень адміністрування та контролю за оподаткуванням. 4. Стандартні податкові ставки в деяких європейських країнах не завжди застосовні до іноземців, що мають вид на проживання.

В кожній державі система оподаткування ілюструє специфіку організації її господарства. Порівнюючи досвід України та європейських країн, можна визначити, що національна система справляння податків на доходи фізичних осіб за своїм змістом в значній мірі відповідає системі оподаткування країн ЄС. Відкритість та прозорість, спрямованість на вирішення соціальних питань та економічну мотивацію домогосподарств є основними правилами податкової системи країн ЄС. В умовах створення в Україні соціально орієнтованої ринкової економіки, удосконалення національної системи адміністрування податків на доходи фізичних осіб із урахуванням європейських здобутків у цій сфері є пріоритетним завданням. Будь-які зміни в частині оподаткування доходів фізичних осіб мають одночасно враховувати економічні інтереси держави і платників, а також усувати зацікавленість останніх у нелегальних схемах ухилення від оподаткування.

7. КЛЮЧОВІ НЕДОЛІКИ МЕХАНІЗМУ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Незважаючи на постійні зусилля уряду України щодо реформування та покращення системи оподаткування доходів громадян та адміністрування відповідних податків, вони, все ж таки, залишаються недосконалими та мають резерви для підвищення ефективності. З метою збільшення податкових надходжень до бюджету та покращення економічної ситуації в Україні, важливим є здійснення змін щодо зменшення податкового навантаження на громадян, диференціації ставок ПДФО та ЄСВ залежно від виду діяльності та розміру доходу, а також із врахуванням сімейного стану платників, кількості зайнятих у сім'ї та кількості дітей чи пенсіонерів.

Однією з головних соціальних проблем в сучасній Україні є високий та зростаючий рівень диференціації доходів населення. Як вже зазначалося, за даними статистичного відомства в 2021 р. доходи нижче мінімальної заробітної плати (6000 грн) отримували 49,2 % громадян України, а у 2020 р. – 47,7 % громадян. Таке негативне явище, зокрема зумовлене низькою ефективністю реалізації соціально-регулятивної функції податків на доходи фізичних осіб. Варто нагадати, що регулятивна ефективність реалізується через диференціацію умов оподаткування та може бути підсилена врахуванням при змінах податкового законодавства диверсифікації платників в залежності від їх соціально-економічних характеристик (одинак чи одружений, самотній батько/мати, мають на утриманні дітей) [3].

Для подальшої розробки комплексу заходів щодо вдосконалення механізму податків на доходи фізичних осіб та їх податкового адміністрування охарактеризуємо основні проблеми сучасної системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні, які узагальнено на рис. 11.

недоліки		шляхи подолання недоліків	
Пропорційна система ПДФО, що не враховує низької частки дискреційного доходу переважної більшості населення		Визначення змісту податку взагалі (в законодавстві необхідно надати його чітке несуперечливе тлумачення)	
Низька соціальна ефективність податкових знижок та ПСП		Поступове та послідовне реформування існуючого механізму функціонування ПДФО	
Вітчизняне законодавство не передбачає підстав для застосування сімейного оподаткування		Впровадження ставок оподаткування, які залежатимуть від розміру доходу	
Недостатність фінансових ресурсів у місцевих бюджетах		Уточнення алгоритму перерахунку суми ПДФО	
Відсутність суттєвої фінансової підтримки держави		Введення в ПКУ норми добровільного вибору виду оподаткування доходу	
Нездатність органів місц. самоврядування самостійно вирішувати питання соціально-економічного характеру		Розроблення механізму стягнення податків з інших доходів громадян	
Подвійне оподаткування при виплаті доходів суб'єктам підприємницької діяльності – фізичним особам		Впровадження засобів щодо підвищення ефективності податкового контролю	
Відсутність механізмів ефективного впровадження усіх законодавчо передбачених положень		Легалізація доходів громадян від тіньової економічної діяльності	
Нерівномірність розподілу податкових надходжень по різних регіонах, оскільки рівень доходу залежить від рівня розвитку промислового виробництва в регіоні		Нарощування податкових надходжень до бюджету шляхом залучення таких резервів, як зростання доходів фізичних осіб, створення робочих місць, заходи щодо збільшення кількості працездатного населення та збільшення інвестицій в економіку	
		Застосування комбінацій щодо використання ПДФО. Усі види доходів повинні мати особистий механізм оподаткування, який враховує особливості їх отримання, та трудомісткість адміністрування	
Мінімізація оподаткованого доходу і ухилення від сплати податку платниками податку, зокрема підприємцями		Використання помірних ставок прогрес. шкали оподаткування (від 5 до 25%), що забезпечить зменшити податкове навантаження на платників, які мають низький та середній рівень статку, та з часом підвищити його для платників, які мають високий рівень, що збільшить надходження до національного бюджету країни	
		Відмова від фіскального підходу до збільшення надходження до бюджету України. Основною метою вдосконалення ПДФО має бути підвищення рівня суспільного добробуту, що діє на користь самих платників податків.	

Рис. 11. Ключові негативні риси та проблеми діючої системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні [3]

Одним з основних недоліків системи оподаткування фізичних осіб України є її фіскальна спрямованість, що не дозволяє здійснювати ефективний перерозподіл доходів між різними верствами населення, досягати соціальної справедливості у питанні доступу до суспільних благ та змістити акцент від прямої державної соціальної підтримки, що надається за ознакою

нужденності, у бік мотивування низькооплачуваних працівників через відповідні стимули у стягуванні податків на доходи від зайнятості [18].

Для забезпечення соціального захисту громадян, легалізації заробітної плати й боротьби з нелегальною економікою, підвищення економічної активності бізнесу вважаємо за необхідність перегляду механізму оподаткування доходів фізичних осіб в напрямку переходу до прогресивної шкали ставок ПДФО та ЄСВ, а також впровадження заходів підвищення ефективності податкового адміністрування, зокрема, які спрямовані на виявлення платників податків, які здійснюють виплату заробітної плати «у конвертах». При цьому, легалізація доходів має забезпечити державу додатковими податковими надходженнями.

Прогресивне оподаткування сьогодні існує в багатьох країнах Європи і світу. Але вже зараз можна припустити, що спроби влади ввести різні податкові ставки в Україні викличуть палкі дискусії.

Водночас, доцільно прив'язати диференційовані ставки податку не до конкретних сум доходу, а до мінімальної заробітної плати, що дозволить нарешті уникнути щорічний перегляд величини оподатковуваного доходу. Значний вплив на фіскальну ефективність ПДФО має визначення неоподатковуваного мінімуму доходів і прожиткового мінімуму. На нашу думку, необхідно повернутися до практики неоподатковуваного мінімуму та встановити його на рівні прожиткового мінімуму.

Крім того, щоб забезпечити ефективне функціонування системи оподаткування доходів громадян, її потрібно доповнити заходами щодо посилення податкового адміністрування. Для цього необхідно забезпечити чітку й прозору систему податкового законодавства, оскільки ефективність сучасних заходів адміністрування податків на доходи фізичних осіб є досить низькою, особливо щодо протидії нелегальним доходам. Податкове законодавство має базуватися на науково обґрунтованій базі, враховувати умови національної економіки та соціального розвитку. Вагомим напрямом роботи податкових органів має стати широке висвітлення проблеми

заборгованості із заробітної плати, виплати «тіньових» доходів у засобах масової інформації із пропагуванням негативних наслідків несплати ПДФО для гарантування державних видатків, виплат пенсій та різних видів допомоги соціально незахищеним верствам населення. Важливу увагу також доцільно приділити податковій дисципліні та податковій відповідальності, які зміцнюють і підвищують податкову культуру суспільства.

Підсумовуючи, важливо розуміти, що в умовах євроінтеграції не варто сліпо впроваджувати провідний зарубіжний досвід в Україні, необхідно консолідувати найкращі розробки європейських систем оподаткування доходів, пристосовувати їх до українських реалій, та розробляти власну ефективну, соціально спрямовану модель системи оподаткування доходів фізичних осіб. Першочерговими напрямками подальшої податкової реформи мають стати введення неоподаткованого мінімуму замість сучасної ПСП, а також запровадження прогресивної шкали оподаткування. Такі заходи дозволять вирішити одну з основних соціально-економічних проблем України – нерівномірність розподілу доходів між малозабезпеченими та багатими.

Також доцільно впровадити окреме оподаткування доходів домогосподарств. Удосконалення та модернізації також потребує робота податкових органів, зокрема в частині адміністрування податків на доходи фізичних осіб та унеможливлення ухилення від оподаткування. Оскільки, вітчизняна практика свідчить про масове ухилення від сплати податків населенням, причиною якого виступає відсутність довіри до державних інституцій. З іншого боку, низька якість державних послуг, передусім тих, що стосуються життєзабезпечення громадян і надаються медичними установами, закладами освіти тощо. На вибір особи щодо приховування чи ні своїх доходів впливає можливість мінімізації втрат, які пов'язані з таким рішенням. Порівняльна характеристика щодо втрат за умов діяльності в офіційному і нелегальному секторах економіки наведена в таблиці 14.

Таблиця 14

Порівняльна характеристика втрат фізичних осіб при перебуванні в офіційному і нелегальному секторах економіки [16]

Офіційний сектор	Нелегальний сектор
Розмір сплачених податків	Ризик щодо притягнення до відповідальності за мінімізацію податків та ухилення від оподаткування
Часові втрати на отримання інформації щодо правильного декларування доходів	
Значні внески до фондів пенсійного та соціального страхування	Позбавлення участі в соціальній підтримці, за умови, якщо фізична особа не знаходить спосіб користуватися благами системи, не сплачуючи внесків до цієї системи.
Невідповідність сплачених податкових платежів та наданих державою послуг	
Ризик, що навіть сумлінний платник податків буде покараний через якусь «провину»	
Втрата деяких пільг, на які особа могла претендувати, при умові приховування частини доходів чи соціального стану	

Виходячи з порівняльної характеристики втрат фізичних осіб, наведених в таблиці 14 можна стверджувати, що ті платники податків, котрі здійснюють свою діяльність у нелегальному секторі, мають значно меншу кількість втрат та більше особистих переваг, у порівнянні із веденням діяльності в офіційному середовищі. Отже, вкрай важливим при формуванні ефективної системи оподаткування доходів громадян в Україні, є унеможливлення перебування в нелегальному секторі.

Вирішення перерахованих проблем побудови вітчизняної системи оподаткування доходів фізичних осіб та механізму його адміністрування, є важливим кроком на шляху до підвищення рівня довіри населення України до податкової системи й зменшення конфліктності між платниками податків і контролюючими органами.

8. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Оподаткування доходів фізичних осіб позначається на рівні конкурентоспроможності податкової системи, оскільки впливає на потоки й обсяги капіталу, трудові ресурси, що формують важливі передумови для

економічного зростання в країні. В умовах нестабільної економічної ситуації в державі, досить високого рівня тінізації економіки, використання механізмів ухилення від сплати податків, суттєвого розшарування доходів населення назріла нагальна потреба удосконалення адміністрування податків на доходи фізичних осіб.

Першочерговими в цьому напрямі мають бути заходи, спрямовані на збільшення доходної частини бюджету шляхом удосконалення податкового законодавства, розширення бази оподаткування, стимулювання економічної активності та підвищення добробуту громадян, створення сприятливих умов для розвитку приватного підприємництва, скорочення нелегальної економіки, спрощення податкового адміністрування, автоматизації процесів оподаткування, підвищення інституційної спроможності податкових органів. Зокрема, напрямками реформування підходів до адміністрування податків на доходи фізичних осіб мають бути:

1. Зниження навантаження на фонд оплати праці в умовах воєнного часу та післявоєнної відбудови. Варто відмітити, що нині на розгляді в уряді України знаходиться декілька концепцій зниження податкового навантаження на фонд оплати праці. Серед них, зокрема: об'єднання трьох податків (ПДФО, ЄСВ та військового збору) в один платіж зі зниженням ефективної ставки податку спочатку до 30%, а потім поетапно до 25%; істотне зниження ПДФО та скасування військового збору, без зміни ЄСВ; прогресивна шкала ПДФО та ЄСВ на період воєнного стану. Однак, в контексті вдосконалення адміністрування податків на доходи фізичних осіб акцентуємо увагу на податковій реформі під назвою «10-10-10». Зокрема, вона передбачає зниження податку на доходи фізичних осіб з 18 % до 10 %. Водночас, на час війни передбачається підвищити вдвічі ставку ВЗ – до 3%. Окрім того, скасувати сплату ЄСВ (наразі 22 % від фонду оплати праці працівника), але залишити для ФОПів, які перебувають на системі єдиного податку. Також, реформа передбачає посилення відповідальності за порушення податкового законодавств, а задля компенсаторів – скасування вичерпного переліку

податкових пільг, що дозволить додатково залучити до бюджету близько 180 млрд грн [24].

Погоджуємося з думкою експертів та підтримуємо ідею такої реформи. Оскільки, в умовах воєнного часу та післявоєнної відбудови вкрай важливою є детінізація економіки, зниження навантаження на фонд оплати праці, адже з таким податковим навантаженням прозорий бізнес стає абсолютно неконкурентним порівняно з нелегальним. Водночас, не лише велике податкове навантаження є проблемою для роботи та розвитку бізнесу в Україні. Питання верховенства права та корупції є навіть більш актуальними.

Варто відмітити, що в Україні податки становлять 40 % ВВП, тоді як серед країн, що розвиваються, – 30%. Саме до цього показника прагнуть знизити податкове навантаження ініціатори податкової моделі «10-10-10». На сьогодні Україна стягує із зарплат 22% ЄСВ, 18% ПДФО та 1,5% ВЗ, що разом становить 41,5%. Для порівняння, «у Великій Британії ефективна ставка оподаткування фонду оплати праці становить близько 31%, в Ізраїлі – 22%, у Мексиці – 20%, у Новій Зеландії – 18%» [24].

За розрахунками урядовців, скорочення ключових ставок до 10 % у короткостроковій перспективі дозволить повернути бізнес в Україну і усунути зловживання податкових органів. Оскільки, нині близько 68 % підприємств ухиляється від сплати ЄСВ, виплачуючи сірі зарплати. А половина роботодавців в Україні використовує схему «зарплатних ФОПів» для оптимізації оподаткування. За розрахунками Інституту соціально-економічної трансформації, у 2020 р. через схеми з ухилення від оподаткування при виплаті зарплат бюджет втратив понад 140 млрд грн [24].

Скасування ЄСВ, гроші з якого надходять у Пенсійний фонд (далі – ПФУ) і фонди соцстрахування, принципово не вплине на стан справ ПФУ, адже його доходи не покривають видатки на пенсії, зарплати та лікарняні. Ці виплати дотуються із держбюджету за рахунок коштів, зібраних з інших податків та зборів. У 2021 р., за даними ПФУ, доходи фонду становили 512 млрд грн. 177 млрд грн з них – це підтримка держбюджету. При цьому борг ПФУ перед

Держказначейством у минулому році становив понад 70 млрд грн. Розробники податкової реформи запевняють, що завдяки виведення бізнесу з тіні через скасування ЄСВ, бюджет від цього тільки виграє. «Якщо скасувати ЄСВ для бізнесу, то надходження до бюджету зростуть на 30%» [6].

Однак, в довгостроковій перспективі така ініціатива є досить суперечливою, оскільки запропоновані механізми справляння ПДФО та ЄСВ зумовлюють значні втрати місцевих бюджетів та ПФУ, фондів соцстрахування. В свою чергу, такі заходи призведуть до зменшення бюджетних видатків, що зумовить негативний вплив на належне фінансове забезпечення та організацію публічних послуг на місцевому рівні, а також негативно вплинуть на майбутній розмір пенсії застрахованої особи.

2. Запровадження прогресивного оподаткування доходів громадян в довгостроковій перспективі. Пропонуємо до розгляду окремий варіант концепції, який знаходиться на розгляді уряду та передбачає введення прогресивної ставки оподаткування доходів, нарахованих (виплачених, наданих) платнику у формі заробітної плати (включаючи основну та додаткову зарплату та інші заохочувальні та компенсаційні виплати, у тому числі в натуральній формі, відповідно до Закону України «Про оплату праці» [31]) у зв'язку з трудовими відносинами. Зокрема, система оподаткування виглядає таким чином: 1) якщо зарплата працівника від одного роботодавця не перевищує 5 тис зарплат за календарний місяць, то ставка ПДФО становить 9% від нарахованої зарплати; 2) якщо зарплата від одного роботодавця перевищує 5 тис зарплат за календарний місяць, але не перевищують 10 тис заробітних плат, то до суми перевищення над базою оподаткування в розмірі 5 тис зарплат застосовується ставка податку становить 18%; 3) якщо зарплата платника від одного роботодавця перевищує 10 тис зарплат за календарний місяць, то ставка податку становить 25 % до суми перевищення над базою оподаткування у розмірі 10 тис зарплат. Подібним чином планують змінити і порядок нарахування ЄСВ з відповідними ставками 11 %, 22 % та 29 % [33].

3. Скасування податкової соціальної пільги з одночасним запровадженням неоподатковуваного мінімуму доходів громадян на рівні прожиткового мінімуму. По-перше, пропонуємо змінити визначення прожиткового мінімуму, встановивши, що це прийнятний рівень витрат, який дозволяє підтримувати достатній рівень життя людини, притаманний суспільству. По-друге, доцільно передбачити встановлення прожиткового мінімуму у відсотковому співвідношенні до середньомісячної заробітної плати в Україні за рік, що передує року формування Державного бюджету України на наступний рік, з урахуванням прогнозного рівня інфляції поточного року. Відсоткове співвідношення розміру прожиткового мінімуму до середньомісячної заробітної плати має становити не менше 40-50 %.

4. Запровадження системи оподаткування доходів домогосподарств в частині, що перевищує розмір прожиткового мінімуму усіх членів домогосподарства. Під поняттям «домогосподарство» варто розуміти «деклароване економічне об'єднання одного/двох/декількох осіб, які ведуть спільний облік доходів та витрат, що оподатковуються податком на доходи фізичних осіб)» [8]. Вважаємо дану реформу щодо оподаткування не працюючої людини, а відразу цілого домогосподарства, правильною, про що свідчить досвід розвинутих країн світу. Існуюча сьогодні в нашій державі система породжує дискримінацію, оскільки, для прикладу, працюючий громадянин, в родині якого є інваліди або неповнолітні діти, фактично перебирає «на свої плечі» частину функцій, які має здійснювати держава щодо їх утримання, але сплачує податків стільки ж, скільки і інший громадянин, який не змушений нікого утримувати, саме по цій причині забирати податки у такої категорії працюючих громадян кардинально неправильно.

5. Спрощення форм податкової звітності та автоматизація процесів її подання податковим органам. В Україні ж форми податкової звітності містять максимальну кількість даних, які слугують основою для подальшого контролю з боку податкових органів. У міжнародній практиці застосовуються максимально спрощені форми декларацій, у яких зазначаються лише ті

показники, що мають значення для визначення суми податку, яку треба сплатити. В цьому контексті необхідно позитивно оцінити впровадження:

- з 2023 р. об'єднаної звітності з ПДФО, ВЗ та ЄСВ за новою формою [28];
- з 01.01.2022 нової форми податкової декларації про майновий стан і доходи [27].

Крім того, позитивним моментом є можливість подання звітності засобами електронного зв'язку, однак у вітчизняній практиці процедури подання електронної звітності поки що є недосконалими. Саме тому процеси автоматизації та комп'ютеризації, які застосовуються в адмініструванні податків, потребують удосконалення та посилення за рахунок запровадження новітніх технологій. Зокрема, пропонуємо передбачити подання електронної форми декларації про майновий стан та доходи через єдиний портал державних послуг «Дія».

6. Запровадження в роботі податкових органів непрямих методів контролю витрат фізичних осіб, що передбачає моніторинг всіх значних витрат українців (акції, ювелірні вироби, коштовна побутова техніка, путівки на відпочинок закордоном тощо) та донарахування податкових зобов'язань на ту частину витрат, що не підтверджується офіційними задекларованими доходами. Нині урядом активно проводиться робота в цьому напрямку. Окрім перевірки доходів та джерел їх походження, буде розгорнуто активну діяльність на напрямку контролю за витратами і видатками українців. Варто відмітити, що непрямі методи податкового контролю не є новацією, а вже нині обмежено використовуються податковими органами (наприклад, моніторинг державних реєстрів, у яких наявна інформація про зареєстроване право власності на транспортні засоби, наявні корпоративні права, нерухоме майно) [30]. Однак, залишається відкритим питання механізму контролю за витратами на придбання товарів і послуг, які не доступні для перевірки через державні реєстри. Контроль за придбанням цінних паперів не стане проблемою для працівників податкових органів – правила фінмоніторингу і зараз покладають суттєві обов'язки на банки і фінансові установи. А от купівля коштовних

ювелірних виробів чи отримання послуг, вартість яких перевищуватиме встановлений ліміт, перевірятиметься як через «банківський фінмоніторинг» (при безготівковому розрахунку), так і через покладення схожих обов'язків на продавців товарів і надавачів послуг.

Серед, непрямих методів та способів податкового контролю, які планується запровадити в Україні, необхідно відмітити: оцінка майнового стану (через державні реєстри), зокрема на наявність нерухомості, транспортних засобів, тощо; перевірка коштовних подарунків та спроможності дарувальника здійснювати такі дарунки; відстеження витрат на суму, що відрізняється від офіційного доходу; зобов'язання продавців товарів повідомляти про покупки клієнтів на значні суми; зобов'язання надавачів послуг повідомляти про значні витрати своїх клієнтів; зобов'язання банків повідомляти про клієнтів, у яких перекази за рахунком (рахунками) перевищують підтверджений дохід. Отже, непрямі методи визначення доходів громадян дозволять встановити факт відповідності чи невідповідності витрат окремо взятого громадянина його доходам. Відтак, якщо витрати перевищать доходи, держава отримає право застосувати заходи контролю та примусу у зв'язку з ухиленням від оподаткування доходів.

7. Використання в діяльності податкових органів інформаційно-комунікативних технологій (далі – ІКТ). Інформаційно-комунікативні технології, які сьогодні застосовуються в органах ДПС України для контролю за оподаткуванням громадян, не дають змоги виявляти неофіційно виплачені зарплати та інші види доходів, що не були оподатковані під час їх отримання. Державний реєстр індивідуальних платників податків як електронна база даних включає лише інформацію про офіційно сплачений дохід. Для виявлення прихованого доходу необхідно порівняти інформацію з Державного реєстру з інформацією про здійснені операції по поточних рахунках в банках, нотаріально завіреним угодам про купівлю-продаж, даними з реєстру нерухомості та іншою інформацію про отримані та використані доходи громадян [35].

Для якісного моніторингу та контролю електронні бази даних всіх податкових агентів мають бути пов'язані між собою. Зв'язним елементом може бути код реєстраційної картки платника податків. Для цього також необхідно забезпечити функціонування повноцінного електронного кабінету платників податків – громадян, який має бути пов'язаний з ДРФО та базами даних податкових агентів. Порівнюючи в автоматичному режимі задекларовані платником показники його доходів, витрат та власності з інформацією, накопиченою в електронному кабінеті платника на кінець кожного року (така інформація надходить з баз даних податкових агентів), податкові органи зможуть виявляти дохід, який не був оподатковуваний під час виплати [38].

Тривалість впровадження ІКТ-рішення в податковій сфері триває в середньому близько трьох років, але в деяких країнах потрібно до 16 років. В Україні є багато висококваліфікованих ІТ-фахівців, і ця ідея може бути досить швидко реалізована (протягом 1-3 років), якщо буде прийнято політичне рішення. Крім того, новий програмний продукт, який буде з'єднувати різні електронні бази даних, може використовуватися не тільки податковими органами, а й іншими державними установами, наприклад Національним агентством з питань запобігання корупції.

8. Встановлення системи сплати ПДФО за місцем фактичної роботи працівника / за місцем його фактичного проживання. У разі сплати за місцем фактичної роботи працівника, з урахуванням вищевказаних даних, оптимальним є наступний підхід. Оскільки на сьогодні компанії мають вибір, чи сплачувати ПДФО за місцем роботи співробітника, чи ні, те, як вони підходять до цього питання, залежить в першу чергу від рівня розвитку ІТ-забезпечення компанії, а також часових інвестицій роботи відділів персоналу та бухгалтерії. Крім того, основним завданням компаній є наявність внутрішньої системи обліку, яка інформуватиме державу про те, де живуть / працюють їхні працівники – а отже, де саме держава повинна перераховувати ПДФО (якій саме громаді перераховувати). Для того, щоб полегшити збір

такої інформації, компанії могли збирати з працівників не повну адресу фізичного проживання, а тільки код адміністративно-територіальної одиниці, в якій проживає працівник (наприклад, КОАТУУ). У свою чергу, компанії повинні направляти в органи влади інформацію про сплату ПДФО для кожного працівника, а також інформацію про громаду, в якій працює працівник, і про громаду, в якій проживає працівник. Тому поширення цієї практики на всіх роботодавців означатиме необхідність додаткових інвестицій усіма компаніями, які ще не дотримуються цієї практики. При цьому, функція розподілу ПДФО між місцевими бюджетами, виходячи з фактичного місця роботи/проживання працівника, повинна бути не на підприємстві, а на державі, за рахунок використання ІТ-інструментів Державної податкової служби, Державної казначейської служби тощо.

Для полегшення цього процесу до податкових декларацій, поданих компаніями при сплаті ПДФО, має бути додано код території (наприклад, КОАТУУ, для яких працівник фактично працює / живе). Таким чином, роботодавці забезпечать державу всіма даними, але держава буде основною у процесі збору та розподілу ПДФО між бюджетами. Варто відмітити, що компанії пропонують створити єдину державну базу, в якій би співставлялися індивідуальні податкові коди та адреси фактичного проживання. Відповідні зміни також мають бути зафіксовані на рівні Податкового кодексу.

У випадку запровадження норми щодо обов'язкової сплати ПДФО на доходи співробітника за місцем його фактичного проживання, до вищенаведеного потрібно додати таке: на законодавчому рівні необхідно зобов'язати працівника інформувати роботодавця про своє поточне місце проживання; загальний реєстр фізичних осіб повинен бути створений для відображення їх місця реєстрації / фактичного проживання; дані цього реєстру варто прив'язати до ідентифікаційного номера платника податків; компанії не повинні нести відповідальність за те, чи правильно громадянин надав інформацію про своє місце проживання / роботу; держава повинна забезпечити відсутність штрафних санкцій на достатній перехідний період,

поки підхід не буде повністю і універсально реалізований, згідно з яким ПДФО сплачується за місцем проживання працівника.

9. Запровадження на законодавчому рівні заходи впливу (наприклад, штрафні санкції) щодо підприємств, які не виконують норми ПКУ, не реєструючи свої підрозділи як «платника податку на відповідній території за їх місцезнаходженням». В протилежному випадку, введення ПДФО за місцем реєстрації працівника призведе до значного збільшення часу і адміністративного навантаження на роботодавців (для внесення даних про місце реєстрації працівників і його зміни у відповідному програмному забезпеченні, формування набагато більшої кількості платіжних доручень за ПДФО і контроль за такими виплатами, необхідність реєстрації за непрофільним місцем реєстрації як платника індивідуальних податків у великій кількості місцевих податкових органів, перевірки місцевими податковими інспекціями тощо).

10. Цифрова автоматизація адміністративних завдань при сплаті податків на доходи фізичних осіб. Перехід підприємств на обов'язкову сплату ПДФО як за місцем фактичної роботи працівника, так і за місцем його фактичного проживання буде потребувати законодавчих змін, а також часу та інвестицій в IT-інфраструктуру, як роботодавцями, так і державою. Нові форми взаємодії держави та бізнесу щодо місця сплати ПДФО повинні включати цифрову автоматизацію адміністративних завдань, які традиційно належали до компетенції роботодавця, таких як збір внесків, фактична сплата (грошові перекази) на казначейські рахунки, ведення обліку та дотримання вимог звітності. «Про це свідчить позитивний досвід інших країн – збір внесків через спеціальні платформи успішно впроваджується в деяких країнах на добровільних засадах, таких як Сінгапур, де за допомогою електронних інструментів внески передаються в установи соціального страхування. У Франції цифрові платформи можуть генерувати податкові декларації про доходи та передавати внески до органів соціального забезпечення. У

Швейцарії платформи можуть автоматично передавати соціальні внески та податки відповідним державним установам» [19].

11. Скасування мораторію на проведення документальних перевірок правильності нарахування, обчислення та сплати ЄСВ. Підтримуємо положення зареєстрованого ВРУ 01 вересня 2022 р. законопроекту № 7720 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів щодо забезпечення адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного стану» [32] щодо внесення зміни до Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [29], що скасовують мораторій на деякі види перевірок. Зокрема, пропонується на період дії карантину, встановленого з метою запобігання поширенню COVID-19, а також на період дії правового режиму воєнного, надзвичайного стану дозволити проведення перевірок правильності нарахування, обчислення та сплати ЄСВ, а саме камеральних перевірок та документальних позапланових перевірок, що проводяться на звернення платника податків та/або з підстав, визначених наступними підпунктами п. 78.1 ст. 78 ПКУ: п.п. 78.1.2 – якщо платником податків не подано податкову декларацію, розрахунки, звітність для податкового контролю за трансфертним ціноутворенням; п.п. 78.1.5 – якщо платником податків подане заперечення на акт перевірки або скаргу на податкове повідомлення-рішення; п.п. 78.1.7 – якщо розпочато процедуру, зокрема, реорганізації, припинення суб'єкта господарювання; п.п. 78.1.12 – при виявленні контролюючим органом вищого рівня невідповідності висновків акту перевірки контролюючого органу нижчого рівня вимогам законодавства або неповного з'ясування питань; п.п. 78.1.21 – у разі отримання від іноземних державних органів інформації, документів, які стосуються питань, що були охоплені під час попередніх перевірок та свідчать про порушення платником податків законодавства.

12. Інституційні зміни системи обліку податкової заборгованості зі сплати податків на доходи фізичних осіб. Виявлено, що у вітчизняній практиці податкового адміністрування досить малодослідженою проблемою є

податкова заборгованість з податків, що сплачують фізичні особи, доведено доцільність інституційних змін системи обліку податкових зобов'язань, для чого необхідно запровадити податковий розрахунок утриманого (нарахованого до сплати) податку на доходи фізичних осіб із місячним звітним періодом та надати йому статус обов'язкової податкової звітності. Це дозволить наблизити сплачені суми податку до фактично утриманих і збільшити таким чином відповідні надходження до бюджетів органів місцевого самоврядування, забезпечивши дотримання принципу рівності в оподаткуванні. Заборгованість із виплати заробітної плати є одним із додаткових джерел, які певною мірою впливають на надходження ПДФО, проте цей фактор не є вагомим, при плануванні доходів до місцевих бюджетів від цього податку. Результати контрольно-перевірочної роботи підрозділів оподаткування фізичних осіб податкових органів надали можливість встановити, що здійснення суцільних та регулярних перевірок значної кількості платників ПДФО ускладнюється, у зв'язку з обмеженням 3-х терміном, який може бути охоплений перевіркою. Визначено, що три роки занадто малий термін, адже в деяких європейських країнах податковими перевіркою охоплений період діяльності платника за останні п'ять років. Наприклад, в Україні заборгованість із ЄСВ майже ніколи не підлягає списанню; строк давності для нарахування, застосування та стягнення сум недоїмки, штрафів і пені з єдиного внеску не застосовують; а вимога про сплату боргу (недоїмки) з ЄСВ має статус виконавчого документа [2].

Отже, впровадження заходів з вдосконалення адміністрування податків на доходи фізичних осіб на шляху реформування національної системи оподаткування доходів фізичних осіб у післявоєнний період створить умови, які позитивно вплинуть на підвищення рівня життя громадян та зростання їх доходів, створення робочих місць, збільшення інвестицій в економіку. Розроблені пропозиції дозволять дотримуватися принципу соціальної справедливості та фіскальної ефективності. Вирішення проблем механізму оподаткування доходів фізичних осіб загалом та податкового

адміністрування, зокрема, є важливим кроком на шляху підвищення довіри населення України до податкової системи та зменшення конфліктів між платниками податків та податковими органами.

ВИСНОВКИ

У дослідженні здійснено теоретичне узагальнення і вирішення наукового завдання щодо формування пропозицій до вдосконалення адміністрування та механізму справляння податків на доходи фізичних осіб в Україні в контексті повоєнного соціально-економічного розвитку України. Основні науково-теоретичні та практичні результати проведеного дослідження полягають у такому:

1. Розглянуто механізм реалізації оподаткування доходів фізичних осіб, який представлено як сукупність організаційно-правових норм, принципів, методів і форм, суб'єктів і об'єктів державного регулювання податкових відносин через систему різноманітних інструментів з метою забезпечення доходів бюджету та задоволення інтересів різних соціальних груп та регулювання соціально-економічних процесів в країні. Визначено, що дієвість та функціонування системи оподаткування доходів фізичних осіб забезпечується завдяки податковому адмініструванню, механізм якого включає в себе методи управління процесом справляння податку на доходи фізичних осіб, військового збору та єдиного соціального внеску. Доведено, що система оподаткування доходів фізичних осіб України характеризується нестабільністю, фіскальною спрямованістю з обмеженою та слабо розвиненою регулятивною функцією. До основних вад державного регулювання оподаткування доходів населення в Україні можна віднести ряд недоліків, котрі можна вважати системними: нерівномірне податкове навантаження; відсутність диференційованого підходу до оподаткування; нестабільна нормативно-правова база; багаторазове оподаткування і значний податковий тиск на легальний сектор економіки; значні витрати ресурсів платників податків на виконання вимог податкового законодавства; великі обсяги тіньових доходів.

2. Проведено аналіз фіскальної ролі податків на доходи фізичних осіб на макроекономічному рівні через показники динаміки надходження таких

податків і платежів, частки доходів у Зведеному бюджеті України та податкових надходженнях, на мезорівні та макрорівні – через показники питомої ваги ПДФО у структурі доходів державного бюджету та місцевих бюджетів України відповідно. Незважаючи на зростання абсолютних значень надходжень від оподаткування доходів фізичних осіб до Зведеного бюджету України упродовж 2017–2021 рр. темпи їх росту були меншими порівняно з темпами росу загальних податкових надходжень та доходів Зведеного бюджету. Зокрема, темп росту ПДФО та ВЗ скоротився з 123,8 % в 2017 р. до 118,4 % та 119,7 % в 2021 р. відповідно. За фіскальною значимістю ПДФО займає значну роль у формуванні дохідної частини бюджету країни та загальних податкових надходжень – у середньому упродовж періоду дослідження його частка у вказаних показниках складає 18,6 % та 22,3 % відповідно. Середнє значення частки ВЗ за період дослідження складає 1,7 % доходів Зведеного бюджету та 2,0 % загальних податкових надходжень. Встановлено, що ПДФО є основним елементом фінансової бази органів місцевого самоврядування (60 % доходів місцевих бюджетів), а також виступає регулятивним інструментом трансфертної політики в Україні.

Поряд з податками та зборами на доходи фізичних осіб важливим інструментом забезпечення фінансової стійкості та реалізації соціальної політики України виступає єдиний соціальний внесок, надходження якого, на відміну від податкових платежів упродовж 2017–9 міс. 2022 рр. мали тенденцію до зростання завдяки підвищенню середньої заробітної плати та грошового забезпечення військових службовців. Однак, такі надходження не є достатніми для проведення соціальних видатків.

Фіскальна компонента ПДФО та ВЗ у структурі доходів зведеного бюджету України характеризується нерівномірним зростанням надходжень податку та заробітної плати, як його основної бази для нарахування (в середньому 76,4 % загальної суми надходжень податку). Особливо враховуючи, що з початку повномасштабного вторгнення росії на територію України надходження від ПДФО та ВЗ за квітень 2022 р. були на 19 %

меншими від довоєнного показника, а постійне місце роботи втратили біля 25-30 % громадян. Основним фактором такого негативного явища виступає тінізація доходів громадян і так звані «зарплати в конвертах», що спричиняють прямі втрати бюджету та отримання неправомірних субсидій, і як результат – величезне податкове навантаження на офіційну заробітну плату. Також, не менш важливим фактором зниження фіскальної ефективності податків на доходи фізичних осіб є вплив робочої сили (за даними ООН, за межами України знаходяться 6,2 млн громадян України, а обсяг сплачених ними податків може сягати 70 млрд грн).

На основі аналізу фіскальних ризиків в оподаткуванні доходів громадян України акцентовано увагу на необхідності підвищення дієвості їх податкового адміністрування та розробки ефективної моделі зниження податкового навантаження на оплату праці у післявоєнний період на основі запровадження простих та зрозумілих правил оподаткування.

3. Застосовано підхід до визначення та врахування інтересів стейкхолдерів з метою розвитку ефективної системи адміністрування податків на доходи фізичних осіб. На цій основі констатовано, що встановлення пріоритетів щодо стейкхолдерів дозволяє визначити, яку увагу слід приділяти їм під час розроблення політики в сфері оподаткування доходів фізичних осіб, вироблення стратегій і реалізації намірів. Зроблено висновок, що ключовим проблемним питанням оподаткування доходів фізичних осіб є високий рівень тінізації доходів в Україні, що вимагає не лише зниження сукупного податкового навантаження у поєднанні з підвищенням відповідальності за порушення податкового законодавства, а й інших заходів щодо створення механізму економічної зацікавленості роботодавців та найманих працівників у легалізації доходів; підвищення привабливості офіційного сектора економіки, у тому числі шляхом його захисту від корупції, забезпечення прозорості податкових правовідносин.

4. Розкрито основні стратегічні цілі розвитку системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні, серед яких такі: перерозподіл податкового

навантаження серед фізичних осіб пропорційно їх доходам; кожна фізична особа має брати участь певною часткою свого доходу у формуванні бюджету, який потім буде спрямовано на фінансування потреб держави; впровадження категорії «неоподаткованого мінімуму доходів фізичних осіб» для фізичних осіб з невеликим та середнім розміром місячного доходу; встановлення оптимальних ставок податків на доходи фізичних осіб, за яких у фізичних осіб не знижуватимуться стимули до праці; покращення податкового законодавства в напрямі спрощення та максимально зрозумілого трактування. Встановлено, що з метою використання системи оподаткування доходів фізичних осіб як соціально-економічного регулятора стратегічним напрямом його розвитку в довгостроковій перспективі має бути впровадження прогресивного оподаткування. Здійснено SWOT-аналіз запровадження прогресивного оподаткування доходів фізичних осіб в Україні та встановлено його сильні та слабкі сторони.

5. На основі аналізу ефективності адміністрування податків на доходи фізичних осіб з'ясовано, що податкове управління при певній системі реалізованих податкових рішень покращується, фіскальна значущість податку на доходи фізичних осіб та ВЗ у бюджеті та ВВП держави підвищується, а реальна величина надходжень від цього податку збільшується. Оцінка ефективності податків на доходи фізичних осіб за наведеними показниками дозволить точніше планувати податкові надходження до бюджету; допоможе при розробці заходів з удосконалення їх регулятивної та фіскальної ефективності, мінімізації недоліків у його податковому механізмі, формуванні раціональної структури податкових доходів бюджету; сприятиме розробці ефективної податкової політики в цілому.

6. Дослідження сучасних елементів ПДФО в країнах ЄС та в Україні засвідчив то, що система оподаткування доходів фізичних осіб в Україні, за побудовою основних її елементів, не відрізняється від країн ЄС. Втім, за основними характерними рисами (рівень ставок податку, механізм надання звільнень та рівень доходів населення, тобто бази із забезпечення надходжень

з податку) є ближчою до систем прибуткового оподаткування громадян постсоціалістичних країн ЄС. Відповідно, саме досвід країн групи ЄС-11 і став певним орієнтиром для надання загальних рекомендацій щодо подальшого реформування вітчизняної системи оподаткування доходів фізичних осіб. Акцентовано увагу на тому, що введення єдиної ставки ПДФО набуло поширення виключно в межах групи постсоціалістичних країн ЄС, що зумовлено необхідністю спрощення національних податкових систем, залучення інвестицій та створення умов для прискорення темпів економічного зростання. Відзначено про існують доволі істотні відмінності податкової структури серед високорозвинутих та постсоціалістичних країн ЄС, поступову появу яких і пов'язують із розповсюдженням пропорційного оподаткування доходів фізичних осіб в постсоціалістичних країнах ЄС. В той час як розвинені країни ЄС дедалі активніше використовували перерозподільні можливості прямих податків, більшість постсоціалістичних країн ЄС продовжували тримати на відносно невисокому рівні ставки прямих податків для стимулювання інвестиційних процесів, насамперед це стосується країн з пропорційним механізмом справляння ПДФО. Крім того, саме в межах останньої групи країн ЄС спостерігається чітка тенденція до встановлення відносно високого рівня внесків на соціальне страхування, що викликано необхідністю підтримки поточного рівня соціальних зобов'язань, а також подальшим погіршенням демографічної ситуації в країнах регіону.

7. Проаналізовано низку проблем щодо справляння податків на доходи фізичних осіб та на цій основі сформовано рекомендації щодо вдосконалення механізму податкового адміністрування в Україні. Акцентовано увагу, що система оподаткування доходів фізичних осіб у кожній країні є регулятором відносин між державою та громадянами – платниками податків. Вона, з одного боку, забезпечує фіскальні потреби держави, а з іншого – виступає ключовим інструментом реалізації її соціально-економічної доктрини. Тому, встановлюючи розміри оподаткування доходів фізичних осіб, держава прагне

забезпечити стабільну дохідну базу та чинити вплив на добробут та розмір заощаджень громадян із метою оптимального здійснення стратегії розвитку.

8. Запропоновано заходи щодо удосконалення системи адміністрування податків на доходи фізичних осіб, які полягають в такому: знижені навантаження на фонд оплати праці в умовах воєнного часу та післявоєнної відбудови; запроваджені прогресивного оподаткування доходів громадян в довгостроковій перспективі; скасування податкової соціальної пільги з одночасним запровадженням неоподатковуваного мінімуму доходів громадян на рівні прожиткового мінімуму; запроваджені системи оподаткування доходів домогосподарств в частині, що перевищує розмір прожиткового мінімуму усіх членів домогосподарства; спрощені форм податкової звітності та автоматизація процесів її подання податковим органам; запроваджені в роботі податкових органів непрямих методів контролю витрат фізичних осіб; використані в діяльності податкових органів інформаційно-комунікативних технологій; встановлені системи сплати ПДФО за місцем фактичної роботи працівника / за місцем його фактичного проживання; запроваджені на законодавчому рівні заходів впливу (штрафних санкцій) щодо підприємств, які не виконують норми ПКУ, не реєструючи свої підрозділи як «платника податку на відповідній території за їх місцезнаходженням»; цифровій автоматизації адміністративних завдань при сплаті податків на доходи фізичних осіб; скасуванні мораторію на проведення документальних перевірок правильності нарахування, обчислення та сплати ЄСВ; інституційній зміні системи обліку податкової заборгованості зі сплати податків на доходи фізичних осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністрування податків, зборів, платежів: навч. посіб. / [В.П. Хомутенко, І.С. Луценко, А.В. Хомутенко]; за заг. ред. В.П. Хомутенко – Одеса: «Атлант», 2015. – 314 с
2. Адміністрування податків, які сплачує бізнес. *Системний звіт Business Ombudsman*. 2020. URL: <https://boi.org.ua/files/5d/qd/admtaxesukr.pdf>.
3. Божанова О. В., Петрова Л. В. Реформування податку з доходу фізичних осіб: сучасний стан та перспективи. *Економічний вісник*. 2020. №2. С. 65-74. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2020/2/EV20202_065-074.pdf
4. Букресєва Д. С., Сітковська В. І. Прогресивне оподаткування доходів фізичних осіб як справедливий регулятор соціально-економічного розвитку країни. *Мукачівський державний університет*. Випуск 17. 2018. С.506-512. URL: http://economyandsociety.in.ua/journals/17_ukr/74.pdf.
5. Бюджетний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
6. Виговська Л. 10-10-10: яку податкову реформу пропонують урядовці та чи проголосують за неї депутати. *Суспільне новини*. 2022. URL: <https://suspilne.media/275150-10-10-10-aku-podatkovu-reformu-proponuut-uradovci-ta-ci-progolosuut-za-nei-deputati/>.
7. Військовий збір 2022. *Головбук*. 2022. URL: <https://buhplatforma.com.ua/article/7401-vyskoviy-zbr>.
8. Галина Третякова знов повернулася до ідеї оподаткування домогосподарств: що ховається за законопроектом з кількох статей. *Судово-юридична газета*. <https://sud.ua/uk/news/publication/252582-galina-tretyakova-znov-povernulasya-do-ideyi-opodatkuvannya-domogospodarstv-scho-khovayetsya-za-zakonoproektom-z-kilkokh-statey>
9. Гнидюк І. В., Уманець Л. В., Гончаренко Т. В. Оцінка податку на доходи фізичних осіб як фіскального показника. 2021. *Бізнесінформ*. № 2. 2021. С.279-285. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2021-2_0-pages-279_285.pdf/

10. До бюджету надійшло 130 мільярдів військового збору за 8 років.
Економічна правда. 2022. URL:
<https://www.epravda.com.ua/news/2022/02/4/682076/>.
11. Доходи Зведеного бюджету за 2020 рік. Міністерство фінансів України.
2021. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/zvit_2020_%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82.pdf.
12. Єдиний соціальний внесок – 2022. *LIGA ZAKON.* 2022. URL:
https://buh.ligazakon.net/aktualno/11630_diniy-sotsalnyi-vnesok---2022.
13. Задорожня Л. А. Регулятивна ефективність персонального прибуткового податку: приклад України : дис. канд. ек. наук : 08.00.08 / Задорожня Ліна Адамівна – Ірпінь, 2017. – 266 с.
14. Задорожня Л., Маршалок Т., Студеннікова І. ЄСВ – скасувати не можна залишити. *Вокс Україна.* 2022. URL: <https://voxukraine.org/yesv-skasuvaty-ne-mozhna-zalyshyty/>.
15. Звіт про виконання Плану роботи Державної податкової служби України на 2021 рік. *Державна податкова служба України.* 2022. URL:
<https://tax.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/396505.html>.
16. Кміть В. М., Лазунда А. В. Перспективи і напрями вдосконалення оподаткування доходів фізичних осіб і з використанням зарубіжного досвіду. *Інфраструктура ринку.* Випуск 37. 2019. С. 575-583.
17. Коломієць О. О. Актуальні проблеми реформування оподаткування доходів фізичних осіб в Україні. *Національний інститут стратегічних досліджень.* 2019. URL:
<https://niss.gov.ua/doslidzhennya/socialnapolitika/aktualni-problemi-reformuvannyaopodatкування-dokhodiv-fizichnikh>.
18. Мартинець І. Г. Фіскальна ефективність податку на доходи фізичних осіб в системі прямого оподаткування України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Серія: Економічні науки.* 2015. №2. С. 114–124.
19. Марчак Д. Місце сплати податку на доходи фізичних осіб в Україні – юридична історія та поточна практика. *Центр аналізу публічних фінансів*

та публічного управління Київської Школи Економіки, за підтримки SKL International. 2021. С. 36. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/10/PIT_UA.pdf.

- 20.Марчак Д., Маркуц Ю., Маршалок Т. Податки воєнного часу. Чого слід очікувати від змін у податковій системі, ухвалених з початку війни? *Вокс Україна*. URL: <https://voxukraine.org/podatky-voyennogo-chasu-chogo-slid-ochikuvaty-vid-zmin-u-podatkovij-systemi-uhvalenyh-z-pochatku-vijny/>.
- 21.Мельник В. М. Оподаткування: наукове обґрунтування та організація процесу: [Монографія] / Мельник В. М. – К.: Комп'ютерпрес, 2006. – С. 121.
- 22.Місцеві бюджети можуть втратити до 40 млрд грн, якщо переселенців змусять сплачувати податки за кордоном. *Конфедерація роботодавців України*. 2022. URL: <https://employers.org.ua/news/id2428>.
- 23.Нікітішин А. О. Система оподаткування доходів фізичних осіб : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук : спец. 08.00.08 «гроші, фінанси і кредит» / Нікітішин Андрій Олександрович – Київ, 2009. – 17 с. URL: <https://ir.vtei.edu.ua/g.php?fname=27069.pdf>.
- 24.Податкова реформа 10-10-10 – думка бізнесу. *Європейська Бізнес Асоціація*. 2022. URL: <https://eba.com.ua/podatкова-reforma-10-10-10-dumka-biznesu/>.
- 25.Податковий кодекс України: Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
- 26.Про виділення коштів для здійснення доплат до заробітної плати медичним та іншим працівникам закладів охорони здоров'я, які надають медичну допомогу хворим на гостру респіраторну хворобу COVID-19, спричинену коронавірусом SARS-CoV-2, та тим, що забезпечують життєдіяльність населення: Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Умови, Розподіл від 22.07.2020 № 623. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/623-2020-%D0%BF#Text>.

27. Про внесення змін до наказу Міністерства фінансів України від 02 жовтня 2015 року № 859: Мінфін України; Наказ від 25.04.2019 № 177. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0728-19#Text>.
28. Про внесення змін до наказу Міністерства фінансів України від 13 січня 2015 року № 4: Мінфін України; Наказ від 04.07.2022 № 189. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0804-22#Text>.
29. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 № 2464-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text>.
30. Про непрямі методи податкового контролю. *Legal-support*. 2022. URL: <https://legal-support.top/podatkovij-kontroli/>.
31. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 № 108/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
32. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів щодо забезпечення адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного стану: Проект Закону № 7720 від 01.09.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40331>.
33. Прогресивна шкала ПДФО та ЄСВ на період воєнного стану — законопроект. *Ліга Закон*. 2022. URL: https://buh.ligazakon.net/news/211494_progresivna-shkala-pdf-0-ta-sv-na-perod-vonnogo-stanu--zakonoprokt
34. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей справляння окремих податків і зборів у період воєнного, надзвичайного стану: законопроект 7311-д від 01.05.2022. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=74166.
35. Райнова Л.Б. Оподаткування доходів фізичних осіб в контексті соціальної справедливості та ефективності: дис. канд. ек. наук: 08.00.08 / Райнова Лариса Борисівна. Київ, 2019. 298 с.

36. Романовська Ю. А. Податкова децентралізація як основна домінанта розвитку місцевого самоврядування. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2015. № 4. С. 221–225.
37. Романюк О. В Україні хочуть збільшити податки: кому доведеться платити більше. 2020. URL: <https://www.segodnya.ua/ua/economics/enews/nalog-na-dohody-hotyat-uvelichit-dlya-kogo-i-naskolko-1412852.html>.
38. Тітомир А.А. Податок на доходи фізичних осіб: бюджетна та регулююча роль. *Одеський національний економічний університет*. 2018. С. 104. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/211175999.pdf>.
39. Швабій К. І. Оподаткування доходів населення: проблеми науки та практики: монографія / К. І. Швабій. Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2009. 296 с
40. Шевчук І.В. Формування перспективної моделі оподаткування трудових доходів фізичних осіб. *Економічний форум*. 2012. URL: http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/3154/5/Ekonom_forum_2012_3_417-423.pdf.
41. Eric M. Zolt, Richard M. Bird. Redistribution Via Taxation: The Limited Role Of The Personal Income Tax In Developing Countries. *UCLA Law Review*, Vol. 52, 2005. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=804704.
42. Hall R.E., Rabushka A. The Flat Tax. Hoover Institution Press, Stanford University, California, 1995. URL: <http://web.stanford.edu/~rehall/Flat%20Tax%201995.pdf>.
43. Monthly Bulletin. September 2007. European Central Bank. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/mobu/mb200709en.pdf>.
44. Obando P., Wahner J. Tax Simplification and Informal Economy in developing and transitioning countries. Working Paper № 41. European Research Centre for Anti-Corruption and State-Building. February 2014. P. 18. URL: <http://www.againstcorruption.eu/wp-content/uploads/2014/03/WP-41-Flat-tax-and-Informal-Economy1.pdf>.

45. Orenstein M.A. Who Needs a Flat Tax? *The New Times*. 2011. November 14.
URL: <http://www.newtimes.co.rw/section/article/2011-11-13/36777/>
46. Peichl A. Flat-rate tax systems and their effect on labor markets. *IZA World of Labor* 2014: 61. doi: 10.15185/izawol.61. URL: <http://wol.iza.org/articles/flat-rate-tax-systems-and-their-effect-on-the-economy.pdf> .
47. Taxation trends in the European Union. Data for the EU Member States, Iceland. 2022. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation-1/economic-analysis-taxation/taxation-trends-european-union_en.

ДОДАТКИ

Ставки єдиного соціального внеску на 2022 р. [12]

Розмір ставки		Коли застосовується
22%		Основна ставка, що застосовується при виплатах: - заробітної плати; - ФОП, самозайнятих осіб, членів фермерських господарств тощо; - винагород за договорами цивільно-правового характеру*
Виплати, що застосовуються до заробітної плати осіб з інвалідністю	8,41%	Роботодавцями яких виступають підприємства (організації, установи) чи ФОПи. Ставка не поширюється на виплати за ЦПД чи з підприємницьких доходів
	5,5%	Виключно для підприємств та організацій громадських організацій осіб з інвалідністю, у яких: - кількість осіб з інвалідністю становить не менш як 50% загальної чисельності працюючих, - фонд оплати праці таких осіб з інвалідністю становить не менш як 25% суми витрат на оплату праці
	5,3%	Виключно для підприємств та організацій всеукраїнських громадських організацій осіб з інвалідністю, зокрема товариств УТОГ та УТОС, у яких: - кількість осіб з інвалідністю становить не менш як 50% загальної чисельності працюючих, - фонд оплати праці таких осіб з інвалідністю становить не менш як 25% суми витрат на оплату праці.

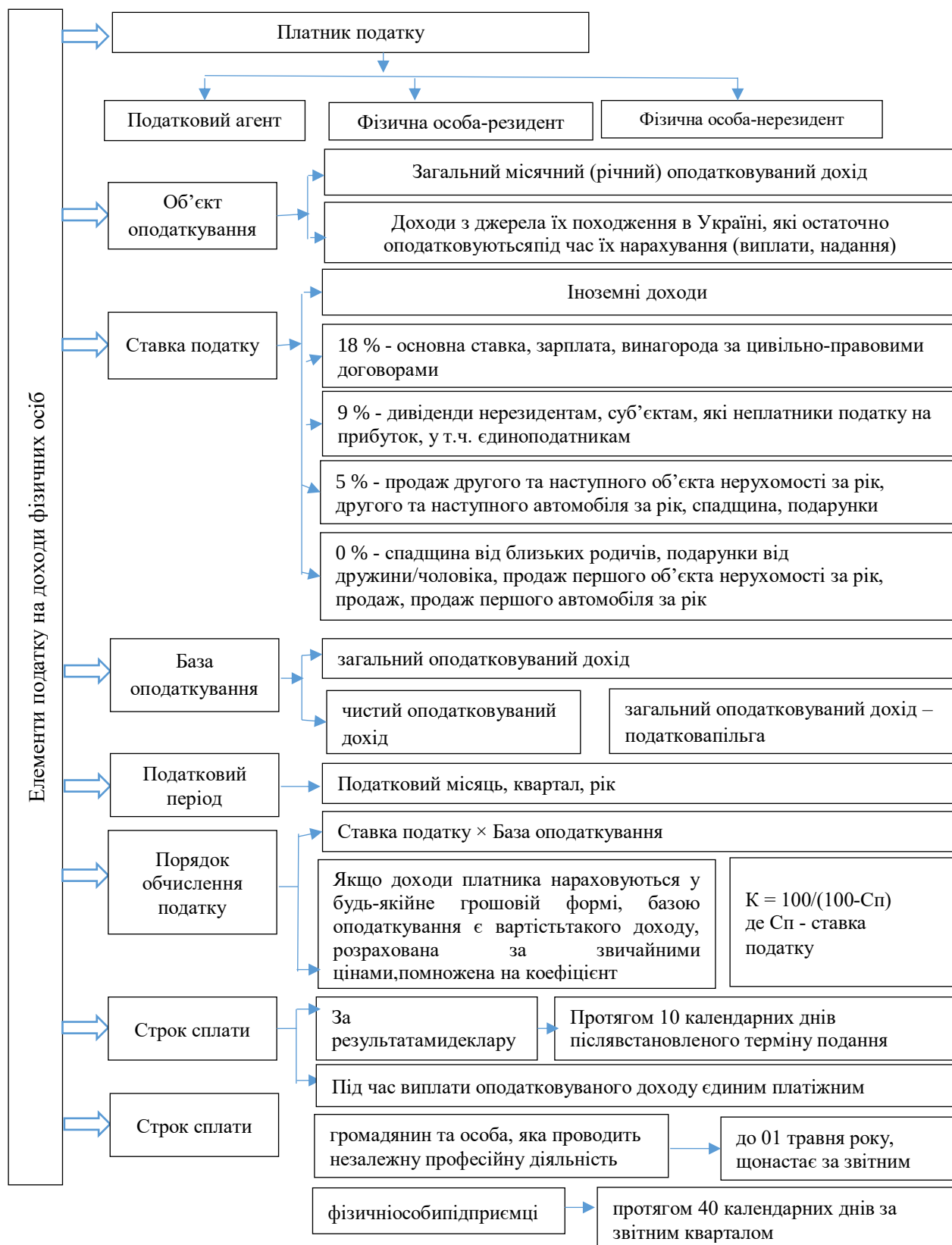

Рис. Б.1. Механізм стягнення податку на доходи фізичних осіб в Україні*

*Джерело: складено автором.

Додаток В

Таблиця В.1

Ключові аспекти реформ з імплементації пропорційного податку на доходи фізичних осіб в країнах ЄС-11[35]

Країни ЄС-11	Ставки ПДФО, %			Ставка корпоративного податку на дату запровадження пропорційного податку, %	Оцінка змін в розмірах НМДФО в рік проведення реформи	Обсяг надходжень ПДФО, у % до ВВП			Зміни в обсязі надходжень, в.п.	
	до проведення реформи	в рік проведення реформи	станом на 2019 р.			в рік проведення реформи	в рік проведення реформи	станом на 2017 р.	рік імплементації до року напередодні реформи	2017 р. до року напередодні реформи
Естонія	16,24,33	26	20	26	помірне підвищення (+50%)	8,2 (1993 р.)	7,9 (1994 р.)	5,7	-0,3	2,5
Литва	10,18,24,28,33	33	20,27	29	суттєве підвищення (+200%)	5,0 (1993 р.)	5,4 (1994 р.)	3,9	0,4	-1,1
Латвія	10,25	25	20,23,31,4	25	незначне скорочення (-7%)	4,6 (1994 р.)	4,8 (1995 р.)	6,6	0,2	2,0
Словаччина	10,20,28,35,38	19	19,25	19	суттєве підвищення (+109%)	5,3 (2003 р.)	4,6 (2004 р.)	3,4	-0,7	-1,9
Румунія	18,23,28,34,40	16	10	16	підвищення (+25%)	2,9 (2004 р.)	2,4 (2005 р.)	3,6	-0,5	0,7
Болгарія	20,22,24	10	10	10	скасовано	3,0 (2007 р.)	2,8 (2008 р.)	3,3	-0,2	0,3
Чехія	12,19,25,32	15	15	21	суттєве підвищення (+100%)	4,1 (2007 р.)	3,5 (2008 р.)	4,0	-0,6	-0,1
Угорщина	17,32	16	15	19	скасовано; передбачено надання податкових кредитів	6,4 (2010 р.)	4,8 (2011 р.)	5,1	-1,6	-1,3

Додаток Г
Таблиця Г.1

Найвищі законодавчі ставки ПДФО (включно з доплатами) в країнах ЄС упродовж 2000-2022 рр. [47]

Країни	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Бельгія	60,6	60,1	56,4	53,7	53,7	53,7	53,7	53,7	53,7	53,7	53,7	53,7	53,7	53,8	53,8	53,7	53,2	53,1	53,1	53,1	53,1	53,1	53,1
Болгарія	40,0	38,0	29,0	29,0	29,0	24,0	24,0	24,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0
Чехія	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	23,0	23,0
Данія	62,3	62,3	62,3	62,3	62,3	62,3	62,3	62,3	62,3	62,1	55,4	55,4	55,4	55,6	55,6	55,8	55,8	55,8	55,9	55,9	55,9	55,9	55,9
Німеччина	53,8	51,2	51,2	51,2	47,5	44,3	44,3	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5
Естонія	26,0	26,0	26,0	26,0	26,0	24,0	23,0	22,0	21,0	21,0	21,0	21,0	21,0	21,0	21,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0
Ірландія	44,0	42,0	42,0	42,0	42,0	42,0	42,0	41,0	41,0	46,0	47,0	48,0	48,0	48,0	48,0	48,0	48,0	48,0	48,0	48,0	40,0	40,0	40,0
Греція	45,0	42,5	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	49,0	49,0	49,0	46,0	46,0	48,0	48,0	55,0	55,0	55,0	54,0	54,0	54,0
Іспанія	48,0	48,0	48,0	45,0	45,0	45,0	45,0	43,0	43,0	43,0	43,0	45,0	52,0	52,0	52,0	45,0	45,0	43,5	43,5	43,5	43,5	45,5	45,0
Франція	59,0	58,3	57,8	54,8	53,4	53,5	45,4	45,4	45,4	45,4	45,4	46,6	50,3	50,3	50,3	50,2	50,2	50,2	51,5	51,5	51,5	51,5	51,5
Хорватія	41,3	41,3	41,3	53,1	53,1	53,1	53,1	53,1	53,1	56,1	50,2	47,2	47,2	47,2	47,2	47,2	47,2	42,5	42,5	42,5	42,5	35,4	35,4
Італія	45,9	45,9	46,1	46,1	46,1	44,1	44,1	44,9	44,9	44,9	45,2	47,3	47,3	47,3	47,8	48,8	48,8	47,2	47,2	47,2	47,2	47,2	47,1
Кіпр	40,0	40,0	40,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0
Латвія	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	23,0	26,0	25,0	25,0	24,0	24,0	23,0	23,0	23,0	31,4	31,4	31,4	31,0	31,0
Литва	33,0	33,0	33,0	33,0	33,0	33,0	27,0	27,0	24,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	27,0	32,0	32,0	32,0
Люксембург	47,2	43,1	39,0	39,0	39,0	39,0	39,0	39,0	39,0	39,0	39,0	42,1	41,3	43,6	43,6	43,6	43,6	45,8	45,8	45,8	45,8	45,8	45,8
Угорщина	44,0	40,0	40,0	40,0	38,0	38,0	36,0	40,0	40,0	40,0	40,6	20,3	20,3	16,0	16,0	16,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0
Мальта	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0
Нідерланди	60,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	52,0	51,8	49,5	49,5	49,5
Австрія	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0
Польща	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0
Португалія	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	42,0	42,0	42,0	42,0	45,9	50,0	49,0	56,5	56,5	56,5	56,5	56,2	53,0	53,0	53,0	53,0	53,0
Румунія	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0
Словенія	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	41,0	41,0	41,0	41,0	41,0	41,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0
Словаччина	42,0	42,0	38,0	38,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0
Фінляндія	54,0	53,5	52,5	52,2	52,1	51,0	50,9	50,5	50,1	49,1	49,0	49,2	49,0	51,1	51,5	51,6	51,6	51,4	51,1	51,1	51,1	51,3	51,3
Швеція	51,5	53,1	55,5	54,7	56,5	56,6	56,6	56,6	56,4	56,5	56,6	56,6	56,6	56,7	56,9	57,0	57,1	57,1	57,1	57,2	52,3	52,3	52,2
Ісландія	45,4	45,5	45,8	45,6	43,6	41,7	38,7	35,7	35,7	45,2	46,1	46,2	46,2	46,2	46,2	46,2	46,3	46,3	46,2	46,2	46,2	46,3	46,3
Норвегія	47,5	47,5	47,5	47,5	47,5	43,5	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	39,0	39,0	38,7	38,5	38,4	38,2	38,2	38,2	39,4
Середні значення																							
EU-27	44,8	43,9	43,0	42,7	41,8	40,5	39,9	39,7	38,4	37,9	38,1	37,9	38,2	38,9	39,0	38,8	38,7	38,8	38,8	39,2	38,8	38,9	38,9
EA-19	45,2	44,1	43,3	42,3	41,0	40,6	39,9	39,4	39,1	38,8	39,7	40,6	41,1	42,3	42,3	42,0	42,0	42,3	42,6	43,2	42,9	43,0	42,9

**Групи доходів, що входять до бази оподаткування податком на доходи
фізичних осіб в країнах ЄС станом на 2019 р.[35]**

Основні категорії доходів, включених до податкової бази	Кількість країн, де передбачено оподаткування доходів згідно наведеного опереліку, зокрема, по:				Наявність оподаткуван- ня перелічених дох- одів в Україні
	ЄС-11	ЄС-13	ЄС-15	ЄС-28	
1	2	3	4	5	6
Дохід від праці за наймом	11	13	15	28	Так
Дохід від підприємницької діяльності або самозайнятості	11	13	15	28	Так
Доходи від спортивних та розважальних заходів	11	13	15	28	
Додатковий винагорода від роботодав- ця в натуральній формі (службовий автомобіль, чеки на харчування тощо) ¹	10	12	15	27	Так
Пенсійний дохід	7	9	15	24	Ні
Нерухоме майно, використовуване власником для власного проживання (вмінений дохід)	3	3	5	24	Ні
Дивіденди	11	13	15	28	Так
Проценти за державними облігаціями	9	10	10	20	Ні
Проценти за корпоративними облігаціями	9	10	10	20	Так
Проценти за спеціальними ощадними рахунками	10	11	9	20	Так
Проценти за депозитами	10	13	15	28	Так
Роялті	11	13	15	28	Так
Доходи від здачі в оренду нерухомого майна	11	13	14	27	Так
Доходи від здачі в оренду рухомого майна	11	13	12	25	Так
Приріст капіталу від нерухомого майна	11	12	10	22	Так
Приріст капіталу від рухомого майна	11	12	10	22	Так
Спадщина	2	2	3	5	Так
Ануїтети за договорами страхування життя	6	8	11	19	Так
Призи та винагороди	10	10	10	20	Так
Стипендії	7	7	7	10	Так
Випадкові (нерегулярні) доходи	11	12	15	28	Так
Доходи у вигляді пожертвувань та подарунків	6	6	2	8	Так
Доходи від лотерей та гральних заходів	6	6	3	9	Так

Відгук керівника випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи

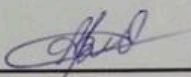
Випускна кваліфікаційна робота «Вдосконалення адміністрування та механізму справляння податків на доходи фізичних осіб в Україні» виконана на актуальну тему, особливо в умовах повномасштабної війни росії проти України та негативного її впливу на фінансову стабільність нашої держави. Наукова новизна результатів дослідження полягає в створенні закінченої, цілісної методики інформаційно-аналітичного обґрунтування заходів щодо підвищення ефективності системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні

Дипломна робота за формою та змістом відповідає встановленим вимогам до написання кваліфікаційних робіт на здобуття освітнього ступеня магістра.

Рекомендована до захисту з оцінкою «відмінно».

Керівник
кваліфікаційної (дипломної)
роботи

випускної

(підпис, дата)

Тучак Т.В.

ПІБ керівника

Висновок кафедри про випускну кваліфікаційну (дипломну) роботу

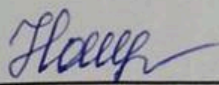
Випускна кваліфікаційна (дипломна) робота здобувача вищої освіти

Синиця В.В.

(прізвище, ініціали)

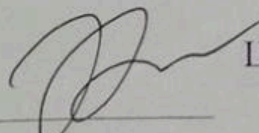
після попереднього захисту розглянута на засіданні кафедри, протокол від «20» 01.2023 № 10 допущена/не допущена до захисту на екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри
фіскального адміністрування

(підпис)

Іванишина О.С.

Гарант освітньо-професійної
Програми

(підпис)

Швабій К.І.

Факультет податкової справи, обліку та аудиту

Кафедра фіскального адміністрування

ДОВІДКА
про перевірку кваліфікаційної роботи на академічний плагіат

П. І. Б. автора роботи

Синиця Владислав В'ячеславович

Курс/група _____ ФМФА-21-1 _____

Тема кваліфікаційної роботи

Вдосконалення адміністрування та механізму справляння податків на доходи фізичних осіб в Україні

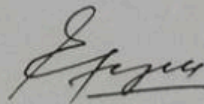
П. І. Б. наукового керівника

Тучак Т.В.

Дата захисту 08.02.2023 р.

За результатом перевірки оригінальний текст у роботі становить 91,96 %. Відсоток схожості (складається з правомірних запозичень (посилання, цитування) і неправомірних запозичень (пояснення щодо відсотку тексту, який не є оригінальним (н/д, стаття або інші роботи автора, які є у базі, але вони не зазначені в літературних джерелах) 8,04 %, цитат 0 %.

Відповідальна особа

М. Яруш

РЕЦЕНЗІЯ

на випускню кваліфікаційну (дипломну) роботу студента
здобувача вищої освіти Державного податкового університету

Синиці Владислава В'ячеславовича

**на тему «Вдосконалення адміністрування та механізму справляння податків на
доходи фізичних осіб в Україні»**

Актуальність теми. В умовах повномасштабної війни росії проти України та негативного її впливу на фінансову стабільність нашої держави система оподаткування доходів фізичних осіб виступає однією із складових фінансової системи держави, яка здатна впливати на забезпечення економічної стійкості, підвищення життєвого рівня населення, формування механізму, який би сприяв мінімізації зовнішніх та внутрішніх загроз для економіки країни. Посилення диференціації доходів населення, значна нерівномірність розподілу доходів від зайнятості та тіньова економіка в Україні свідчить про те, що вітчизняний механізм справляння податків на доходи фізичних осіб та їх адміністрування є досить неефективним. Це потребує ґрунтовного аналізу для виявлення напрямів його вдосконалення з метою забезпечення фіскальної та регулятивної ефективності оподаткування в контексті повоєнного соціально-економічного розвитку. Тому поява наукового дослідження з відповідної тематики є вкрай важливим та актуальним.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в створенні закінченої, цілісної методики інформаційно-аналітичного обґрунтування заходів щодо підвищення ефективності системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні

Якість проведеного аналізу проблеми, текстового та табличного матеріалу. У роботі використано достатню кількість інформаційно-аналітичного матеріалу, проблема проаналізована якісно та на достатньому рівні. Заслугує на увагу аналіз фіскальної ролі податків на доходи фізичних осіб на макроекономічному рівні та оцінка ефективності їх адміністрування при певній системі реалізованих податкових рішень.

Обґрунтованість пропозицій і висновків та їх практична цінність у роботі підприємства, установи, організації, органів ДПС України. Дипломна робота підготовлена з урахуванням перспективних напрямів розвитку наукових досліджень у сфері оподаткування доходів фізичних осіб. Реалізація запропонованих рекомендацій в подальшому дозволить підвищити фіскальну та регулятивну ефективність механізму справляння та адміністрування податків на доходи фізичних осіб в Україні. Отримані результати можуть бути використанні при розробці нормативно-правових актів у роботі ДПС України, Міністерства фінансів України та Верховної ради України.

Наявність недоліків. При виконанні дослідження було б доцільно оцінити фіскальні ризики від впровадження запропонованих заходів щодо зниження податкового навантаження на доходи населення. Однак, таке зауваження носить рекомендаційний характер та не впливає на остаточний результат наукового дослідження.

Загальний висновок і оцінка роботи. Дипломна робота за формою та змістом відповідає встановленим вимогам до написання кваліфікаційних робіт на здобуття освітнього ступеня магістра.

Рекомендована до захисту з оцінкою відмінно.

Рецензент:

Головний спеціаліст відділу
акцизного податку Департаменту
податкової політики
Міністерства фінансів України, к.е.н.

Інна ХЛІБНІКОВА

«___» _____ 2023 р.

*Підпис особи, яка свідчить про
закінчення роботи / Інна В.Б. / Головний
спеціаліст відділу персоналу*